

Влада Републике Србије

Индекс родне равноправности у Републици Србији

Индекс родне равноправности у Републици Србији

Мерење родне равноправности
у Србији 2014.

децембар, 2016. година

Координационо тело
за родну равноправност

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

Индекс родне равноправности у Републици Србији Мерење родне равноправности у Србији 2014.

Издавач:

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва
Влада Републике Србије

Ауторка:

Марија Бабовић

Уредница

Милана Лазић

Лектура и редактура:

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

Дизајн и припрема:

Далибор Јовановић

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

ПОДРШКА: Израда публикације омогућена је средствима Швајцарске агенције за развој и сарадњу у оквиру пројекта „Подршка унапређењу процеса социјалног укључивања у Републици Србији

SWEDEN

НАПОМЕНА: Ова публикација не представља званичан став Владе Републике Србије. Одговорност за садржај и информације у публикацији носе искључиво аутори. Сви појмови употребљени у публикацији у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе.

Студија је припремљена на основу методологије и оквира Индекса родне равноправности за 2015. годину које је развио Европски институт за родну равноправност (European Institute for Gender Equality – EIGE, <http://eige.europa.eu/>). Европски институт за родну равноправност поздравља и подржава израду Индекса родне равноправности за Србију. Подршка Европског института за родну равноправност (EIGE) у изради ове публикације не представља сагласност по питању садржаја који искључиво одражава ставове аутора.

Садржај

Предговор	5
1. Увод	8
2. Концептуални и методолошки оквир	11
2.1. Концептуални оквир	11
2.2. Методолошки оквир	17
3. Контекст у Србији	19
3.1. Социјално-економска основа	19
3.2. Институционални и политички контекст	22
4. Индекс родне равноправности 2014.	26
4.1. Индекс родне равноправности у Србији и ЕУ	33
4.2. Домен рада	37
4.2.1. Мерни оквир	37
4.2.2. Индекс родне равноправности и показатељи	38
4.2.3. Главне стратешке иницијативе	42
4.3. Домен новца	44
4.3.1. Мерни оквир	44
4.3.2. Индекс родне равноправности и показатељи	45
4.3.3. Главне стратешке иницијативе	49
4.4. Домен знања	50
4.4.1. Оквир мерења	50
4.4.2. Индекси и показатељи родне равноправности	51
4.4.3. Главне стратешке иницијативе	54
4.5. Домен времена	56
4.5.1. Оквир мерења	36
4.5.2. Индекси и показатељи родне равноправности	57
4.5.3. Главне стратешке иницијативе	61
4.6. Домен моћи	62
4.6.1. Оквир мерења	62
4.6.2. Индекси и показатељи родне равноправности	64
4.6.3. Главне стратешке иницијативе	66

4.7	Домен здравља	70
4.7.1	Оквир мерења	70
4.7.2	Индекси и показатељи родне равноправности	71
4.7.3	Главне стратешке иницијативе	75
4.8	Домен унутаршње неједнакости	76
4.9	Домен насиља	77
4.9.1	Стратешке иницијативе	80
5.	Закључци	83
6.	Анекс 1: Индекс родне равноправности – Региони У Србији	85
7.	Референце	87

ПРЕДГОВОР

Поштоване грађанке и грађани,

Република Србија је прва земља ван Европске уније која је увела Индекс родне равноправности ЕУ. Пред вама је Први извештај о Индексу родне равноправности за Републику Србију, који је првобитно развио Европски институт за родну равноправност за земље чланице ЕУ-28.

Индекс родне равноправности представља мерни инструмент Европске уније који мери родну равноправност на скали од 1 (потпуна неравноправност) до 100 (потпуна равноправност) кроз шест домена: знање, рад, новац, здравље, време и моћ, као и два под-домена: насиље и унакрсне неједнакости.

Индекс родне равноправности за Републику Србију износи 40,6% у односу на резултат Индекса за земље чланице Европске уније који износи 52,9%. Овај број нам показује да Србија заостаје у остваривању родне равноправности у односу на европске стандарде. Највећи успех у остваривању родне равноправности постигнут је у домену моћи на националном нивоу, што је показатељ да је увођење квота за политичку партиципацију жена остварило значајан успех. С друге стране, највећи заостатак у остваривању родне равноправности у односу на земље ЕУ бележимо у домену рада и новца. Индекс родне равноправности сведочи да је мерење родне равноправности изузетно значајно када је у питању креирање јавних политика и мера у овој области.

Иницијативу за израчунавање Индекса родне равноправности за Републику Србију покренули су Координационо тело за родну равноправност Владе Републике Србије, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије и Републички завод за статистику, уз велику подршку Европског института за родну равноправност у Виљнусу. За потребе израде Индекса родне равноправности формирана је Радна група Владе Републике Србије у оквиру које смо водили отворену расправу о показатељима који треба да буду коришћени, а која је укључила представнице и представнике свих релевантних јавних институција, организација цивилног друштва, као и стручне и академске заједнице.

Србија је у последње две године поставила област родне равноправности међу приоритетне области структурних реформи и јавних политика формирањем Координационог тела за родну равноправност, усвајањем нове Националне стратегије за родну равноправност (2016 – 2020) и пратећег Плана активности (2016–2018), припремом новог Закона о равноправности жена и мушкараца који је пред усвајањем и увођењем родног буџетирања јавних финансија. Ови документи, заједно са мерним

показатељима и институционализацијом области родне равноправности помоћи ће у креирању мера како би се постигла већа равноправност између жена и мушкараца у нашем друштву.

Пут постизања пуне родне равноправности је врло сложен и захтева политичку вољу, ефикасну координацију свих механизма родне равноправности, како на националном, тако и на локалном нивоу, и њихову делотворну примену на свим нивоима.

Политички циљ наше државе је приступање Европској унији. То значи да сви наши грађани и грађанке треба да имају достојан стандард живота и рада у Републици Србији. Због тога треба да тежимо ка томе да наша земља постане родно равноправна, без стереотипа о родним улогама мушкараца и жена и без родно заснованог насиља. Родна равноправност мора постати принцип по коме се јавне политике креирају, као и стил живота сваког појединца и појединке. Због тога са великим задовољством уводимо Индекс родне равноправности и позивам све актере нашег друштва да нам помогну у остварењу визије развоја која ће служити остварењу заједничке и боље будућности за све нас.

Проф. др Зорана Михајловић
Потпредседница Владе
и министарка грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре,
председница Координационог тела за родну равноправност
фебруар 2016. године

СКРАЋЕНИЦЕ ЗЕМАЉА

AT	Аустрија	IT	Италија
BE	Белгија	LT	Литванија
BG	Бугарска	LU	Луксембург
CY	Кипар	LV	Летонија
CZ	Чешка Република	MT	Малта
DE	Немачка	NL	Холандија
DK	Данска	PL	Пољска
EE	Естонија	PT	Португал
EL	Грчка	RO	Румунија
ES	Шпанија	SE	Шведска
FI	Финска	SI	Словенија
FR	Француска	SK	Словачка
HR	Хрватска	RS	Србија
HU	Мађарска	UK	Уједињено Краљевство
IE	Ирска	EU-28	28 држава чланица

1. УВОД

Индекс родне равноправности¹ Европског института за родну равноправност (EIGE) омогућава свеобухватно мерење родне равноправности креирано у складу са контекстом политике ЕУ са којим се Србија усклађује током процеса приступања. На основу перцепције да је напредак у области родне равноправности и даље ограничен широм ЕУ (упркос чињеници да је родна равноправност у фокусу креирања политика ЕУ још од времена укључивања једнакости зарада у Споразуму којим је успостављена Европска економска заједница 1957. године), Европски институт за родну равноправност је развио Индекс родне равноправности у циљу подршке ефикаснијем креирању политика у овој области. Индекс родне равноправности је покренут 2013. године и први резултати су открили да је ЕУ само на пола пута до достизања равноправности, указујући на потребу за даљим праћењем и усмеренијим политикама родне равноправности. Европски институт за родну равноправност ажурира индекс родне равноправности на сваке две године, па је у 2015. години објављено друго издање.

Само годину дана након званичног публиковања првог индекса родне равноправности Србија је започела процес рачунања његових вредности на националном и регионалном нивоу. Овај задатак је инициран од стране Тима за социјално укључивање и смањење сиромаштва (SIPRU) заједно са Координационим телом за родну равноправност (CBGE) и Републичким заводом за статистику Србије (РЗС)², уз смернице и сарадњу Европског института за родну равноправност. Процес је подржала Радна група састављена од представника Владе (Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарство здравља, Министарство унутрашњих послова, Министарство правде, Министарство државне управе и локалне самоуправе, Канцеларија за европске интеграције), покрајинских механизма за родну равноправност (Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и равноправност полова), независних тела (Омбудсман, Повереник за заштиту равноправности), јавних институција (Институт за јавно здравље „Др Милан Јовановић Батут“, Републички завод за социјалну заштиту, Агенција за привредне регистре Србије), страних и међународних организација (Статистика Шведске, Програм УН за развој (UNDP), Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена (UN Women)

¹ Интернет портал за Индекс родне равноправности EIGE на <http://eige.europa.eu/>

² Од 1999. године Републички завод за статистику не поседује одређене податке за АП Косово и Метохију, те нису садржани у подацима који покривају Републику Србију (укупно).

и организација цивилног друштва (Стална конференција градова и општина, Аутономни женски центар).

Индекс родне равноправности за Србију је објављен у важном тренутку за политику родне равноправности у земљи – 2015. година је обележена проценом достигнућа остварених током претходног стратешког периода и започињањем новог стратешког циклуса. Процес евалуације Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности, са Акционим планом за период 2010–2015. указао је на скроман напредак у односу на постављене циљеве и идентификовао бројне препреке везане за координацију ефективног спровођења, као и могућности праћења и мерења напретка. Развијена је нова Национална стратегија за родну равноправност за период 2010–2015. са Акционим планом; Индекс родне равноправности ће бити коришћен како би се обезбедила чврста основа за праћење њене ефективности и утицаја у кључним доменима родне равноправности и као директан инструмент за креирање политике, заснован на подацима када је у питању родна равноправност у Србији.

Индекс родне равноправности за Србију је **по први пут** објављен у овом извештају, а вредности представљене у њему су базичне вредности на основу којих треба мерити напредак у будућности. У највећем делу Индекс родне равноправности за Србију се рачуна на основу истих извора и врсте података као и у земљама ЕУ. У неколико случајева, услед недостатка података због специфичности истраживања, коришћени су заменски показатељи, усклађени са методологијом Индекса родне равноправности. Заменски показатељи одговарају методологији Индекса родне равноправности и договорени су између Европског института за родну равноправност и Републичког завода за статистику Србије.

Индекс родне равноправности за Србију је израчунат за 2014. годину, док се Индекс родне равноправности за ЕУ односи на 2012. Вредности Индекса су представљене као укупне, на нивоу главних домена родне равноправности (рад, новац, знање, време, моћ, здравље), док су за два пратећа домена (унакрсне неједнакости и насиље), за које стандардизовани индекси ЕУ још увек нису развијени, дати делимични увиди и напомене. С обзиром на обавезу Србије да унапреди податке у ова два веома важна домена родне равноправности процес развоја индекса и извора података у доменима насиља и унакрсних неједнакости ће бити настављен.

Дата су поређења између Републике Србије и просека 28 држава чланица ЕУ, као и поређења са појединачним државама чланицама ЕУ.

Србија је прва земља за коју је Индекс родне равноправности рачунат на нивоу региона, пружајући дубљи увид у ситуацију у земљи (Прилог 1). Регионални индекс родне равноправности узима у обзир податке који су доступни за четири региона у Србији (Београд, Војводина, Шумадија и западна, источна и јужна Србија). Методологија која је коришћена за обрачун индекса по регионима ослања са на методологију Европског института за родну равноправност (EIGE, 2013a). Конкретније, Регионални индекс родне равноправности упоредио је родни јаз између жена и мушкараца за сваки регион, подешен по нивоима достигнућа у оквиру свакога од њих.

Стога регионални индекс родне равноправности за Србију и Индекс родне равноправности за Србију на националном нивоу, нису упоредиви.

2. КОНЦЕПТУАЛНИ И МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

Индекс родне равноправности Европског института за родну равноправност је збирни показатељ који обезбеђује мерење комплексног концепта родне равноправности у свим државама чланицама ЕУ током времена. Индекс родне равноправности мери родни јаз, истовремено узимајући у обзир **нивое достигнућа** у свакој земљи за коју се израчунава (тренутно за 28 држава чланица ЕУ и Србију) у областима политика које се разматрају у сваком домену. Као такав, Индекс родне равноправности Европског института за родну равноправност обезбеђује да добар резултат буде одраз ниског родног јаза и високих нивоа достигнућа. Он је стога и мера родне равноправности и социјалне кохезије (EIGE, 2013a: 7-8).

Индекс родне равноправности Европског института за родну равноправност мери родни јаз у оквиру распона домена релевантних за оквир политика ЕУ: рад, новац, знање, време, моћ, здравље, насиље и унакрсне неједнакости. Избор домена је вођен концептуалним оквиром који садржи елементе различитих теоријских основа родне равноправности: концепт истоветности, различитости и родно трансформативни приступ (EIGE, 2013a: 7-9). Индекс родне равноправности Европског института за родну равноправност је развијен комбиновањем показатеља за изабране концептуално засноване димензије родне равноправности у јединствену збирну меру. Као такав, Индекс родне равноправности представља софистицирани инструмент које врши синтезу ове комплексности у једну меру која је једноставна за коришћење и тумачење (EIGE, 2015).

2.1. КОНЦЕПТУАЛНИ ОКВИР

Родна равноправност није доследно дефинисана у различитим споразумима ЕУ, у разним документима политика ЕУ или у националним оквирима политика свим државама чланицама (видети више у: EIGE, 2013a, 2013b). Како би се изборили са тешкоћама које произилазе из теоријских, концептуалних и разлика дефиницијама, Индекс родне равноправности Европског института за родну равноправност је заснован на поједностављеној општој дефиницији родне равноправности као „једнаког удела у имовини и једнаког достојанства и интегритета између жена и мушкараца”.

Главна питање које је у основи различитих концептуалних приступа је питање природе и сврхе родне равноправности. Шта је заправо родна равноправност и како треба да буде остварена? У извештају Европског института за родну равноправност из 2013. године, приступ на коме се заснива мерење Индекса

родне равноправности се објашњава као мешавина три широка приступа (често сукобљена):

- Равноправност путем истоветности – једнаке шансе или равноправан третман;
- Равноправно вредновање различитости – специјални програми;
- Трансформација родних пракси и стандарда евалуације (Волби (Walby), 2005, цитирано из EIGE, 2013а: 7).

Приступ истоветности истиче неопходност укључивања жена у свет из којег су типично биле искључене и указује на то да политике равноправности треба да траже родну неутралност и да прошире доминантне праксе и вредности на све појединце. Разлике између жена и мушкараца се углавном приписују родном идентитету који је уткан искуствено и у процесу учења током читавог живота и који често жене поставља у неравноправан положај у односу на мушкарце. Фокус овог приступа је на омогућавању женама да постану равноправне са мушкарцима уласком у претходно мушке домене. У овом приступу мушка норма остаје стандард (Волби (Walby), 2005, цитирано из EIGE, 2013а: 7), што је била мета многих критика којима се тврдило да жене могу бити заробљене у позицији „нових чланова” у доменима у којима доминирају мушкарци, неопремљене адекватним ресурсима. И више од тога, критичари су тврдили да се на овај начин једна норма, један „начин постојања, деловања, посматрања или процене ствари” (мушки начин) намеће свима. Иза ове претпоставке је заправо кључна слабост овог приступа – поједностављивање улоге рода, посматрање родних идентитета и поретка као бинарног света, са две вероватно хомогене категорије мушкараца и жена.

„Приступ различитости” осликава прелаз ка равноправном вредновању постојећих различитих доприноса мушкараца и жена у родно подељеном друштву. Овакав приступ сугерише да разлике између жена и мушкараца исказане у различитим животним шаблонима, психологији вредностима треба да буду циљане интервенцијама које покушавају да доведу до аналогije пре него истоветности (Кокбрн (Cockburn), 1991, цитирано из EIGE, 2013: 8). Родни идентитети се често виде у множини, а хијерархије се препознају у оквиру различитих категорија мушкараца и жена. Овај приступ је често критикован због упадања у замку есенцијализма и ослањања на есенцијалистичке појмове фемининитета и маскулинитета, појачавајући стереотипе и тренутну организацију родне поделе улога у продуктивним репродуктивним економијама (брига о домаћинству) (Фрејзер (Fraser), 1997, цитирано из EIGE, 2013а: 8). Овај приступ је такође критикован због ограничене могућности да доведе до промене, скрећући пажњу на негу деце и старијих и репродукујући постојеће родне поретке и режиме.

Родно трансформативни приступ је приступ у којем се уместо избора између приступа „истоветности“ и „различитости“ ствара нови стандард и за мушкарце и за жене, који води ка трансформацији родних односа (Волби (Walby), 2005, 2009, цитирано из EIGE, 2013а: 8). Овај приступ тежи да се „издигне изнад родова“ и да се фокусира не само на искључење жена или мушкараца као норму, већ на родни свет сам по себи (Верлу (Verloo), 2005, цитирано из EIGE, 2013а: 8).

Три приступа су међусобно испреплетена и изграђена један на другом и, како се према концептуалној основи Индекса родне равноправности Европског института за родну равноправност схвата, њих треба комбиновати: приступ истоветности може се посматрати као интеграциони приступ који може да доведе до културних промена, док приступ различитости може бити трансформативан довођењем у питање и фемининитета и маскулинитета (Верлу (Verloo), 2005, цитирано из EIGE, 2013а: 8). Перспектива родне равноправности усвојена у Индексу родне равноправности Европског института за родну равноправност покушава да комбинује ове различите приступе пресликавањем плурализма приказа на истоветности и различитости исхода, али и на ангажовање са ширим разматрањем начина трансформације родних односа у циљу постизања вишег степена родне равноправности и за жене и за мушкарце у Европи (EIGE, 2013а: 9).

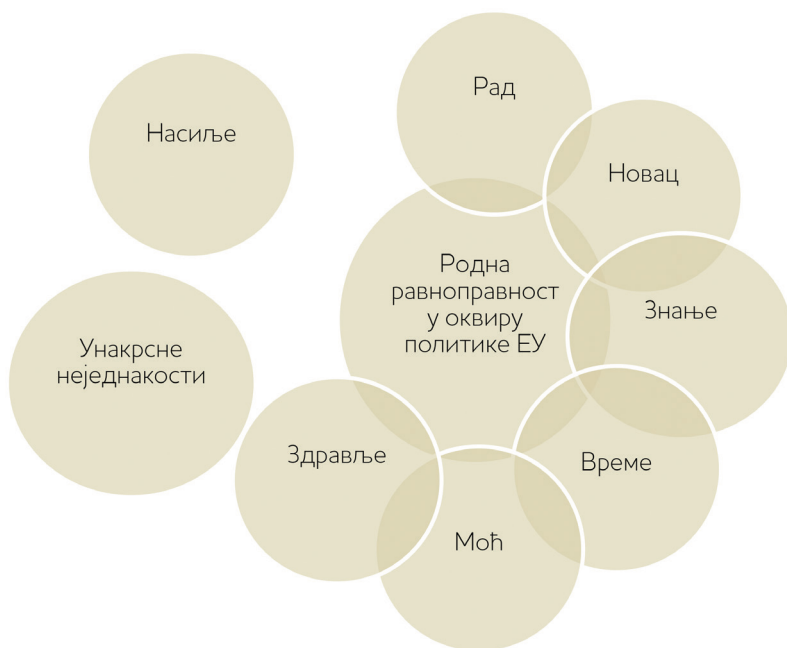
Поред приступа родној равноправности, теоријска основа Индекса родне равноправности Европског института за родну равноправност може се наћи и у другим приступима, као што су људски развој и оснаживање жена (више у EIGE, 2013а: 9-10). Иако се родна равноправност посматра као питање људског развоја, приступ Индекса родне равноправности Европског института за родну равноправност одступа од оснаживања жена и прихвата родни приступ. Он обухвата универзални модел бриге о домаћинству који је приказао Фрејзер (1997), у којем се родна равноправност као „једнакост поделе плаћеног рада, новца, знања, моћи одлучивања и времена“ види као централна Плантенга (Plantenga) и други, 2009, цитирано из EIGE, 2013: 10).

Резултати Индекса Европског института за родну равноправност осликавају ово становиште и пружају информације о родном јазу уместо о специфичном положају жена и мушкараца појединачно (EIGE, 2015: 11). Избор домена је вођен дубинским преиспитивањима кључних докумената политика о родној равноправности у ЕУ и на међународном нивоу³.

³ Такви документи укључују: Женску повеља Европске комисије 2010. Стратегију за равноправност између жена и мушкараца Европске комисије 2010-15, Пакт за родну равноправност Савета Европске уније 2011-20. Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена, Пекиншку платформу за акцију.

Сходно усвојеном концептуалном оквиру, родна равноправност се посматра кроз осам домена (Слика 2.1). Првих шест (рад, новац, знање, време, моћ, здравље) су искомбиновани у збирни индекс. Два пратећа под-домена: унакрсне неједнакости и насиље, концептуално су везани за родну равноправност, али не могу бити укључене у централни индекс због тога што мере појаву која се налази само у специфичним групама становништва, као што је случај са насиљем над женама или родним јазом између лица са инвалидитетом, самохраним родитељима, итд. (EIGE, 2015: 11).

Слика 2.1: Домени и под-домени концептуалног оквира: Централни индекс родне равноправности

Извор: EIGE 2013а: 19.

Сваки домен је даље подељен на под-домене. Ови под-домени покривају кључна питања у оквиру предметних тематских области у складу са концептуалним оквиром (табела 2.1).

Табела 2.1: Концептуални оквир Индекса родне равноправности: домени и под-домени

Домени	Под-домени
Рад	Учешће; подела; квалитет рада
Новац	Финансијски ресурси; економска ситуација
Знање	Образовна достигнућа; подела; доживотно учење
Време	Економске активности; брига о домаћинству; друштвене активности
Моћ	Политичка моћ; друштвена моћ; економска моћ
Здравље	Статус; понашање; приступ
Унакрсне неједнакости	Године; држављанство; инвалидитет; етничка припадност; брачно стање; религија; сексуална оријентација...
Насиље	Директно насиље; индиректно насиље

Извор: Европски институт за родну равноправност, 2013а: 33

Домен рада. У овом домену родни јаз је видљив у вези са положајем на тржишту рада. У складу са фокусом политике ЕУ, пажња се посвећује плаћеном раду, будући да је родни јаз у запошљавању повезан са споријим стопама привредног раста услед вештачког смањења броја талената на тржишту рада (Класен и Ламана (*Klasen and Lamanna*), 2009, EIGE, 2013а: 19), али и приликама за обезбеђење адекватног благостања на основу учешћа на тржишту рада. Под-домен учешћа је везан за родни јаз у учешћу мушкараца и жена у радној снази и приступу пословима. Подела се односи на шаблоне дистрибуције мушкараца и жена у радној снази, и хоризонтално и вертикално. Радна или хоризонтална подела је дефинисана као концентрација жена и мушкараца у различитим врстама занимања, док се вертикална подела односи на недовољну заступљеност жена на највишим каријерним и руководећим позицијама. Квалитет рада се односи на карактеристике радног места, као што су сигурност радног места, социјалне бенефиције везане за здравље и благостање, коришћење вештина и компетенција и равнотежа пословног и приватног живота (EIGE, 2013а: 19–21).

Домен новца. Овај домен се односи на јаз између жена и мушкараца у приступу финансијским ресурсима и економској ситуацији. Јаз у финансијским ресурсима је важан будући да указује на разлике у заради које су везане за економски развој, уштеђевину, инвестиције, бољу кредитну

исплату и инвестирање у људски капитал. Поред зараде, и други приходи (имовина, деонице, трансферни приходи, кредити, итд.) су важни за праћење родног јазу у приступу финансијским ресурсима. Економска ситуација разматра економску неједнакост и узима у обзир вертикалну дистрибуцију расположивог прихода укореењу у слабијем положају жена на тржишту рада, а која има за последицу виши ризик од сиромаштва за жене (EIGE, 2013a: 22-23).

Домен знања Овај домен се односи на родни јаз у образовању и обучавању; подељен је на три под-домена: образовно достигнуће, поделу у образовању и доживотно учење. Шаблони достигнућа засновани на полу су важни за родну равноправност будући да они одређују шансе за учествовање на тржишту рада и остварење благостања. Подела разматра неједнаку заступљеност жена и мушкараца у неким областима проучавања, док се под-домен доживотног учења односи на приступ обукама и образовању током живота, што је од посебне важности за савремену динамику тржишта рада (EIGE, 2013a: 25).

Домен времена. Овај домен је везан за дихотомију плаћеног рада и бриге о домаћинству, али и на шаблоне утрошка времена на социјалне, личне и грађанске активности. Основа родне неравноправности је повезана са важним јазом у подели времена и одговорности између жена и мушкараца. Под-домен привредних активности се изричито бави временом утрошеним на плаћени рад или повезане активности, док се други под-домен односи на активности бриге о домаћинству, као што су рад у домаћинству, нега деце или других зависних чланова домаћинства/родбине. Трећи под-домен испитује друштвене активности, као што су грађанско учешће и лични развој, укључујући разоноду, политичке или образовне активности, учешће у активностима организација, културним или религијским активностима (EIGE, 2013a: 25-26).

Домен моћи. Овај домен се фокусира на јаз између учешћа жена и мушкараца у различитим нивоима политичке, друштвене или економске моћи. Под-домен политичке моћи укључује јаз у заступљености жена и мушкараца у законодавној и извршној власти на различитим нивоима. Друштвена моћ се разматра због њеног симболичног утицаја на друштво и укључује приступ позицијама моћи у пољима науке и технологије, академије, медија, религијских организација или цивилног друштва. Под-домен економске моћи укључује учешће у пословним и привредним областима, укључујући управне одборе компанија на берзи, као и финансијским институцијама (EIGE, 2013a: 26-28).

Домен здравља. Први под-домен, здравствени статус, односи се на све аспекте физичког и психолошког здравља жена и мушкараца. Други под-домен посматра понашања, претежно из перспективе ризика који могу имати утицај на здравље, док се трећи под-домен фокусира на приступ здравственим услугама и структурама (EIGE, 2013a: 28–29).

Домен унакрсних неједнакости. Овај домен се односи на ефекте рода у комбинацији са другим карактеристикама; он испитује начин на који родна динамика функционише у специфичним групама дефинисаним у погледу других социјалних карактеристика које могу бити основ за рањивост у посебном контексту. Тренутно, концептуални оквир Индекса родне равноправности Европског института за родну равноправност идентификује неколико кључних под-домена унакрсних неједнакости: године, држављанство, инвалидитет, етничка припадност, религија, сексуална оријентација, друштвена класа. Међутим, листа није затворена, па је у националном или регионалном контексту важно идентификовати најрелевантније категорије које треба посматрати кроз оквир Индекса родне равноправности (EIGE, 2013a: 31–31).

Домен насиља. Домен насиља одступа од приступа свих претходних домена у томе што се не фокусира на јаз, већ на нивое насиља. У овом домену циљ није да се смањи јаз, већ да се елиминише насиље. Узимајући у обзир да је насиље на родној основи израз моћи повезан са доминацијом неког облика маскулинитета, овакав приступ у фокус поставља насиље над женама. Овај домен укључује два под-домена: директно и индиректно насиље. Директно насиље се схвата као кршење људских права и облик дискриминације жена и укључује „све чинове насиља на родној основи који за последицу имају или је вероватно да ће имати физичку, сексуалну или психолошку повреду или патњу појединца, укључујући претње таквим чиновима, присилу или произвољно лишавање слободе, било да се догађа у јавном или приватном животу” (смернице ЕУ о насиљу над женама и девојчицама, 2008, цитирано из EIGE, 2013a: 32). Индиректно насиље се претежно фокусира на ставове и стереотипе.

2.2 МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР

Индекс родне равноправности Европског института за родну равноправност је синтетички показатељ добијен спајањем појединачних показатеља у јединствену меру на основу мултидимензионалног концепта. Он се ослања на три основне компоненте: транспарентну и чврсту методологију, јасне статистичке принципе и статистичку усклађеност у оквиру теоријског оквира. Користи методологију у десет корака за изградњу збирних показатеља

развијених од стране Заједничког истраживачког центра Европске комисије и Организације за економску сарадњу и развој (Нардо (*Nardo*) и други, 2008, цитирано из EIGE, 2013б: 13).

Иницијални показатељи за Индекс родне равноправности су бирани на теоријској основи међу преко 200 варијабли доступних из различитих извора, укључујући Еуростат, Европску фондацију за унапређење услова живота и рада и Генерални директорат за правна питања и потрошаче. Варијабле се фокусирају на појединце пре него на институције или земље. Састоје се од исходних варијабли, које мере тренутни статус наспрам процеса, или улазних варијабли (тј. „време утрошено на активности бриге о домаћинству“, али не и „пружање услуга неге деце“) (EIGE, 2013б: 13).

Европски институт за родну равноправност је током целокупног процеса развоја Индекса родне равноправности применио строг критеријум за квалитет података, што значи да подаци треба да буду приступачни, ажурирани, упоредиви током времена и расположиви за све државе чланице ЕУ. Потребно је да подаци имају највише 10% недостајућих ставки, док се преферирају показатељи развијени у оквиру Пекиншке платформе за акцију, подржани од стране Савета ЕУ или показатеља Европа 2020. Детаљно објашњење о метрици и прорачуну је доступно у EIGE, 2013а и EIGE, 2013б.

Показатељи који се користе за прорачун Индекса родне равноправности у Србији су у највећем делу исти као и за ЕУ. Само у неколико случајева, услед недостатка специфичних истраживања који су били основа за прорачун индекса у ЕУ (као што је један показатељ у домену рада и показатељи у домену времена), заменски показатељи су коришћени и за Србију.

3. КОНТЕКСТ У СРБИЈИ

3.1 СОЦИЈАЛНО-ЕКОНОМСКА ОСНОВА

Република Србија, са 7,1 милион становника, у кључној је фази свог политичког и социоекономског развоја. Након деценије одложених реформи и блокиране пост-социјалистичке трансформације, Србија је започела интензивне реформе од 2001. године. После фазе привредног раста, смањења сиромаштва и повећања животног стандарда највећих група становништва, Србију је 2008. године погодила светска економска криза, суочавајући је са новим изазовима у даљим реформама и развојним процесима. Неки од главних изазова су: демографски изазови (депопулација и старење), прекинути привредни раст, растуће неједнакости, висока стопа незапослености (посебно дугорочне незапослености), низак ниво инвестиција у иновације и низак ниво социјалних давања на образовање, здравствену заштиту и социјалну заштиту услед мера штедње (неки од кључних показатеља социјално-економског контекста су представљени у табели 3.1).

Упркос изазовима, Србија је начинила напредак у процесима ЕУ интеграција. У 2012. години Србија је добила статус земље кандидата, а у 2013. је почео процес приступних преговора.

Табела 3.1: Кључне контекстуалне информације, 2012, 2014.

Варијабиле		Србија 2014			2012	
		Укупно	Жене	Мушкарци	Србија	ЕУ-28
1)	Број становника (у милионима)	7,13	3,66	3,47	7,20	506,10
2)	Становништво (%)	100,0	51,3	48,7	100,0	100,0
3)	Природни прираштај (порођаја по жени)	1,5			1,4	1,6

4)	Просек година жена при порођају (година)	29,2			28,9	30,1
5)	Ћини (Ѓини) коефицијент расположивог једнаког прихода домаћинства	38,7				30,4
6)	Бруто друштвени производ (БДП) по глави становника у РСД (стандард куповне моћи)	543.766			497.707	
7)	Издавања за социјалну заштиту (% БДП)	3,5			3,6	29,5
8)	Издавања за здравствену заштиту (% БДП)	5,9			6,0	
9)	Издавања за образовање (% БДП)	3,7			4,0	5,3
10)	Издавања за истраживање и развој (% БДП)				0,2	2,0
11)	Инвестиције у заштиту животне средине (% БДП)	0,3			0,3	

12)	Број становника који су рано прекинули образовање и обуку (% популација од 18 до 24 године)	8,3	8,3	8,4	8,1	12,7
13)	Стопа незапослености	19,7	20,4	19,2	24,6	10,5
14)	(% активног становништва)	12,8	13,5	12,2	18,6	4,7
15)	Стопа дугорочне незапослености	22,0	23,5	20,9	17,5	20,9
16)	(% активног становништва)	38,3	38,1	38,4	38,8	
17)	Удео незванично запослених у укупној запослености	19,1	18,9	19,3	15,9	
18)	Удео деце старости од 3 године до годишта када почињу похађање предшколских програма у предшколском образовању	58,1	57,7	58,5	58,1	

Извори за редове 1-12, 16-18: за Србију - DevInfo Србија; за 28 држава чланица Европске уније- EIGE, 2015⁶

Извори за редове 13-15: за Србију - Републички завод за статистику РСЗ, LFS; за 28 држава чланица ЕУ- EIGE, 2015⁶

3.2 ИНСТИТУЦИОНАЛНИ И ПОЛИТИЧКИ КОНТЕКСТ

Креирање политика у области родне равноправности у Србији је снажно вођено обавезама Србије декларисаним кључним међународним оквирима, као што су: Пекиншка декларација и Платформа за акцију; Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена; Конвенција Уједињених нација о политичким правима жена (1953); Међународни пакт о грађанским и политичким правима (1966) (чланови 20 и 26); Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима (1966) (члан 2); Резолуција УН 1325 „Жене, мир и безбедност” (2000); Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција) и друге.

Још један важан водећи оквир долази из ЕУ у складу са процесима синхронизације и усклађивања политичког и институционалног оквира Србије са ЕУ, током процеса приступања ЕУ (посебно поглавља 19 и 23) и у оквиру Новог оквира за родну равноправност и оснаживање жена: Трансформација ЖИВОТА девојака и жена кроз спољну политику ЕУ (2016–2020). Извештај Европске комисије о напретку Србије је важан инструмент који усмерава процесе реформи, укључујући и оне које су релевантне за промовисање родне равноправности. У Извештају из 2014. године Европска комисија је сматрала да је законски и институционални оквир коришћен за заштиту жена и деце додатно унапређен, али мере за борбу против насиља у породици и родне неравноправности у оквиру радног места „тек треба да донесу ефективне резултате” (ЕС, 2014: 13). У извештају је наглашено да је административни капацитет за питања родне равноправности и даље слаб, као и да је, упркос повећаном учешћу жена као посланика у Народној скупштини (34%), учешће жена у политици и приватном сектору и даље недовољно. Наводе се и изазови у области једнаких шанси на тржишту рада, указујући да радни закони тек треба да буду у потпуности спроведени, посебно по питању отпуштања трудница и жена на породичком одсуству, као и сексуалног узнемиравања и неједнакости у напредовању и зарадама. Наведено је да је Србија предузела кораке за јачање заштите права лезбејки, гејева, бисексуалних, трансродних и интерсексуалних лица (LGBTI), али да стварна култура поштовања лезбејки, гејева, бисексуалних, трансродних и интерсексуалних лица још увек недостаје. Посебне забринутости су исказане у погледу насиља над женама, напомињући да је повећан број жена убијених од стране њихових партнера и да се налози за хитну заштиту не издају у кратком року. Такође, наведено је да број склоништа за жене није довољан и да не постоје државни центар за жртве сексуалног насиља и национална линија за помоћ женама. Закључено је да треба ојачати заштиту жена од свих облика насиља и да треба побољшати механизме координације сакупљања и поделе података између свих релевантних актера у систему (ЕС, 2015: 46–56).

Устав Србије (донет 2006. године) подржава равноправност жена и мушкараца и политику једнаких шанси (члан 15). Закон о равноправности полова и Закон о забрани дискриминације су накнадно усвојени 2009. године. Било је више законских реформи које су спроведене у складу са унапређењем положаја жена и родном равноправношћу; међутим, још увек доста тога треба да се уради будући да нормативни оквир није довољно усклађен са нормама родне равноправности.

Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности (2009–2015)⁴ представљала је кровни национални оквир за родну равноправност и била је имплементирана кроз Национални акциони план. Међутим, и Стратегији и Акционом плану је истекао рок важења; стога је Влада Републике Србије недавно усвојила нову Националну стратегију за родну равноправност за период 2016–2020. са предметним Акционим планом. Поред тога, урађен је и нацрт новог Закона о равноправности полова, те ова три документа представљају основни оквир за политике родне равноправности за период до краја ове деценије.

Поред кровне политике и законског оквира, постоје различите политике специфичне за сектор које су важне за унапређење родне равноправности у предметним областима: запошљавање, социјална заштита, образовање, изборни закони, здравство и друге. Неке од ових политика су тренутно у процесу ревизије, па Индекс родне равноправности за Србију може да пружи информације о потребним променама везаним за родну равноправност у оквиру специфичних области.

За имплементацију политика родне равноправности је потребан ефикасан институционални оквир. Током последње деценије институционална инфраструктура за родну равноправност је развијана у Србији са променљивим успехом. Снажан замах у развоју политика родне равноправности дошао је са покрајинског нивоа након успостављања Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и родну равноправност 2002. године⁵ и успостављањем Покрајинског института за родну равноправност⁶. Први механизам за родну равноправност на централном нивоу (Савет за родну равноправност) успостављен је 2004. године као стручно и саветодавно тело Владе Републике Србије. Сектор за родну равноправност је успостављен 2007. године, а затим га је 2008. заменила Управа за родну равноправност (GED) Министарства рада и социјалне политике Републике Србије. Обавеза Управе за родну равноправност била је да прати и координира рад државне управе у вези са родном равноправношћу и да предлаже мере, законске и

⁴ Службени гласник РС, бр. 15/09

⁵ <http://www.sprivvojvodina.gov.rs/index.php/lat/dokumenti1/ravnopravnost-polova1>

⁶ <http://www.ravnopravnost.org.rs/>

институционалне промене потребне за унапређење родне равноправности. Ово тело је одговорно за израду нацрта кључних националних стратегија за родну равноправност у том периоду. Године 2014. укинута је Управа за родну равноправност, па је 2015. године успостављено Координационо тело за родну равноправност Владе Републике Србије (CBGE)⁷. На челу Координационог тела за родну равноправност је потпредседница Владе и министарка грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре, док су међу члановима Управног одбора још два министра (министар одбране и министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања), генерални секретар Владе Србије, саветник премијера и директор Привредне коморе Србије. Обавеза Координационог тела за родну равноправност је да разматра питања родне равноправности и да координира рад државне управе везан за родну равноправност. Координационо тело за родну равноправност подноси предлоге, мишљења и стручна образложења Влади, министрима, специјалним организацијама, другим органима и стручним организацијама које имају родну равноправност у оквиру опсега својих надлежности⁸.

Друге две важне институције су Омбудсман, као општи заштитник права грађана, и институција Повереника за заштиту равноправности, која је успостављена 2010. године. Улога Повереника за заштиту равноправности је да спречи све облике, врсте и случајеве дискриминације, укључујући и ону засновану на полу.

На нивоу АП Војводине, поред Покрајинског секретаријата за привреду, запошљавање и родну равноправност, постоје и други механизми, као што је Покрајински институт за родну равноправност, Одбор за равноправност полова Скупштине Војводине и заменик Омбудсмана АП Војводине задужен за родну равноправност.

Током последње деценије успостављен је велики број институција за родну равноправност на нивоу локалних самоуправа. Према подацима Сталне конференције градова и општина, 129 локалних самоуправа је успоставило механизме за родну равноправност, 38 општина је потписало Европску повељу о родној равноправности на локалном нивоу, а 43 локалне самоуправе су реализовале пројекте за унапређење родне равноправности. Тешка финансијска и привредна криза у Србији је озбиљно утицала на државни буџет, што је за последицу имало смањење издвајања средстава за институције које се баве родном равноправношћу. Дисконтинуитет институција за родну равноправност услед мањкавости људских и

⁷ <http://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/odluka-o-formiranju-koordinacionog-tela-za-rod-nu-ravnopravnost> - Службени гласник РС, бр. 121/2014

⁸ <http://www.mgsi.gov.rs/lat/dokumenti/poslovnik-o-radu-koordinacionog-tela-za-rodnu-ravnopravnost>, члан 2

финансијских ресурса указује на низак капацитет који те институције имају за доношење, координацију и спровођење ефективних и ефикасних политика родне равноправности.⁹

⁹ <http://rr.sngo.org/>

4. ИНДЕКС РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ 2014.

Индекс родне равноправности за Србију се израчунава коришћењем методологије Европског института за родну равноправност са мањим прилагођавањима. У мерном оквиру за Србију (Табела 4.1) недостаје један показатељ примењен на 28 држава чланица ЕУ – „рад у кратким роковима”. Подаци за овај показатељ не постоје, пошто Анкета о условима рада у Европи није спроведена у Србији и стога је овај показатељ замењен другим („фиксни почетак и крај радног времена”). Овде је важно нагласити да је Србија тренутно једина земља у којој се Индекс родне равноправности израчунава и на нивоу региона у четири домена (индекс за домене знања и моћи се израчунава само за централни (национални) ниво због чињенице да неки показатељи нису примењиви на нивоу региона).

Табела 4.1: Мерни оквир у Републици Србији

	Мерни оквир	Измерени концепт	Показатељ	Извор
РАД	Учешће	Стопа запослености еквивалентна пуном радном времену	Стопа запослености еквивалентна пуном радном времену (% популација 15+)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ
		Трајање радног века	Трајање радног века (година)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ
	Подела и квалитет рада	Секторска подела	Запослење у области „Образовања“, „Активности здравства и социјални рад“ (% запослени старости 15-64 година)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ
		Фиксни почетак и крај радног времена	Запослени са варијабилним почетком и крајем радног времена (% популација 15+)	Републички завод за статистику – Истраживање о коришћењу времена (2011)

НОВАЦ	Финансијски ресурси	Зарада	Просечна месечна зарада (НАЦЕ рев. 2. категорије Б-С искључујући О. 10 запослених или више по стандарду куповне моћи)	Републички завод за статистику – Статистика о зарадама
		Приход	Средњи еквивалентни нето приход (РСД, популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота
	Економска ситуација	Сиромаштво	Без ризика од сиромаштва, $\geq 60\%$ просечног прихода (% популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота
		Дистрибуција прихода	С20/С80 квинтилни удео прихода (% популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота

ЗНАЊЕ	Образовно достигнуће и подела	Терцијарно образовање	Дипломци терцијарног образовања (% популација старости 15-74 година)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ
		Подела	Студенти терцијарног образовања у областима „Образовање“, „Здравство и социјална помоћ“, „Друштвене науке и уметности“ (ISCED 5-6) (% студенти терцијарног образовања)	Републички завод за статистику – Статистика о образовању
	Доживотно учење	Доживотно учење	Људи који учествују у формалном или неформалном образовању и обуци (% становништво старости 15-74 година)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ

ВРЕМЕ	Care activities	Нега деце	Радници који воде бригу и образују своју децу или унуче, просечан дан, 1 сат или дуже (% радници 15+)	Републички завод за статистику – Истраживање о коришћењу времена (2011)
		Активности у домаћинству	Радници који обављају кување и послове у домаћинству, просечан дан, 1 сат или дуже (% радници 15+)	Републички завод за статистику – Истраживање о коришћењу времена (2011)
	Друштвене активности	Спорт, култура и разонода	Радници који се баве спортом, културним активностима или разонодом изван свог дома, просечан дан, 1 сат или дуже (% радници 15+)	Републички завод за статистику – Истраживање о коришћењу времена (2011)
		Волонтирање и хуманитарне активности	Радници који учествују у добровољним или хуманитарним активностима, просечан дан, 1 сат или дуже (% радници 15+)	Републички завод за статистику – Истраживање о коришћењу времена (2011)

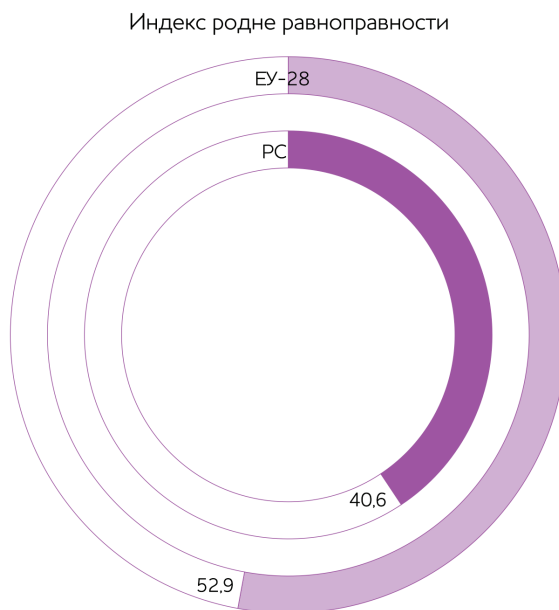
МОП	Политичка	Заступљеност у министарствима	Удео министара (% популација 18+)	Генерални директорат за правду – Жене и мушкарци у одлучивању
		Заступљеност у Парламенту	Удео народних посланика (% популација 18+)	Генерални директорат за правду – Жене и мушкарци у одлучивању
		Заступљеност у регионалним скупштинама	Удео чланова регионалних скупштина (% популација 18+) (АП Војводина)	Генерални директорат за правду – Жене и мушкарци у одлучивању
	Економска	Чланови одбора	Удео чланова одбора у највећим компанијама на берзи (надзорни одбор или управни одбор) (% популација 18+)	Генерални директорат за правду – Жене и мушкарци у одлучивању
		Чланови Народне банке	Удео чланова Народне банке (% популација 18+)	Генерални директорат за правду – Жене и мушкарци у одлучивању

ЗДРАВЉЕ	Статус	Сопствена перцепција здравља	Сопствена перцепција здравља, добро или веома добро (% популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота
		Очекивани животни век	Очекивани животни век у апсолутној вредности по рођењу (година)	Републички завод за статистику – Подаци из матичне службе
		Године здравог живота	Године здравог живота у апсолутној вредности по рођењу (година)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота
	Приступ	Неиспуњене медицинске потребе	Становништво са неиспуњеним потребама за лекарске прегледе (% популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота
		Неиспуњене стоматолошке потребе	Становништво са неиспуњеним потребама за стоматолошке прегледе (% популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота

4.1 ИНДЕКС РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У СРБИЈИ И ЕУ

Индекс родне равноправности за Србију¹⁰ је 40,6% (Слика 4.1.1), што открива да су родне неравноправности истакнуте и указује на то да Србија заостаје за просеком ЕУ-28 у укупној родној равноправности.

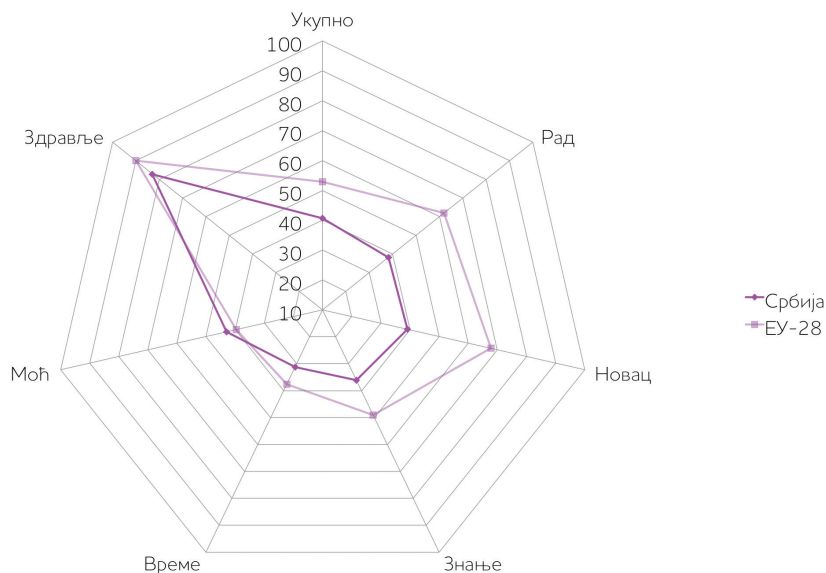
Слика 4.1.1: Индекс родне равноправности за Републику Србију за 2014. и 28 држава чланица Европске уније – просек за 2012. годину

Индекси главних домена родне равноправности показују да је највећи јаз у родној равноправности између Србије и ЕУ у областима рада и новца (Слика 4.1.2). Најмањи јаз је забележен у домену здравља, док једини домен у којем Србија има бољи резултат од просека ЕУ-28 јесте домен моћи. Као што ће касније бити показано, ово је углавном последица релативно високог нивоа заступљености жена у Народној банци, што је снажно утицало на исход вредности индекса овог домена. Овај резултат је делимично повезан и са високом заступљеношћу жена у Народној скупштини, што је резултат законски уведених квота.

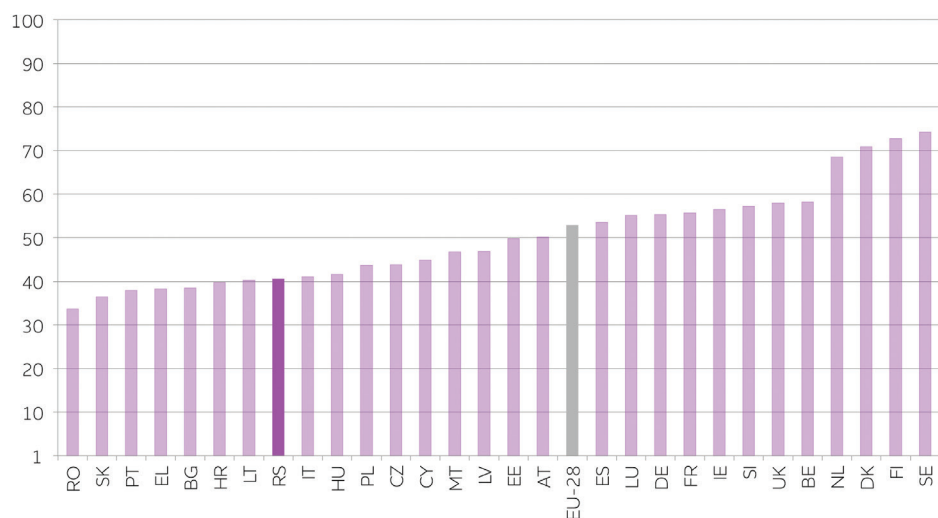
¹⁰ Индекс родне равноправности у Србији направљен је у поређењу са 28 држава чланица ЕУ корекцијом родног јаз за нивое достигнућа, како је предвиђено методологијом Европског института за родну равноправност за израду Индекса родне равноправности ЕУ(EIGE, 2013a).

Слика 4.1.2: Индекс родне равноправности по доменима, поређење Републике Србије из 2014. и ЕУ-28 из 2012. године

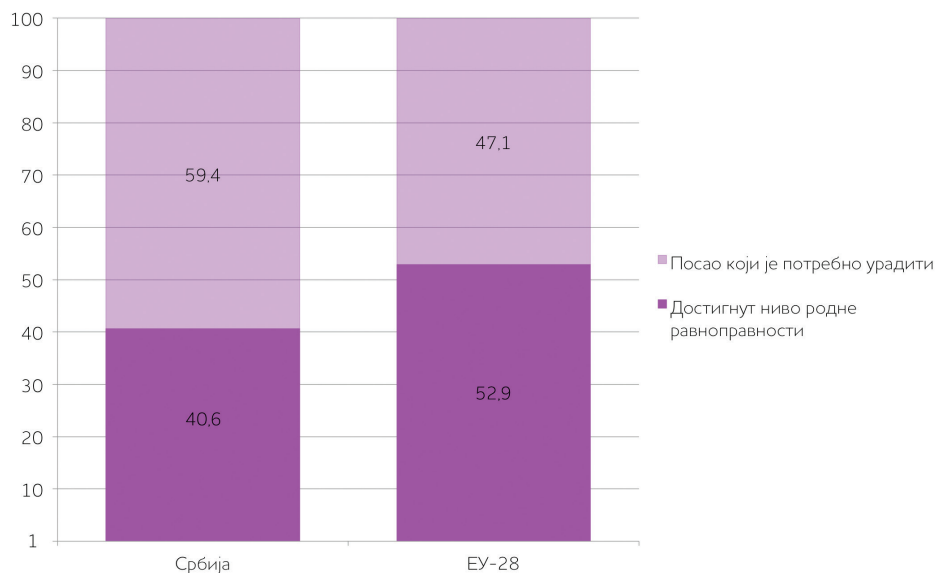
Поређење Индекса родне равноправности за Србију и држава чланица ЕУ-28 указује да Србија има бољи резултат у односу на неколико држава чланица ЕУ-28, али је у групи са трећином држава чланица ЕУ са најнижим резултатима (Слика 4.1.3). У суштини је родна равноправност у Србији на приближном нивоу као и у другим земљама региона и земљама са бившим социјалистичким уређењем.

Слика 4.1.3: Индекс родне равноправности, поређење Републике Србије из 2014. и ЕУ-28 из 2012.

Након деценије развоја институционалне инфраструктуре за подршку родној равноправности и имплементације политика родне равноправности са променљивим успехом, јасно је да се у будућности још пуно тога мора урадити. На следећем графикону (Слика 4.1.4) тамно љубичаста површина представља достигнути ниво родне равноправности који мери Индекс родне равноправности, а светло љубичаста површина указује колико је Србија далеко од држава са пуном равноправношћу полова. Ово је и за ЕУ-28 изазован задатак, а за Србију би напредовање захтевало снажну политичку посвећеност, паметно уложене ресурсе и ефективно координиране политике.

Слика 4.1.4: Преостали пут до родне равноправности, поређење Републике Србије и ЕУ 28

Кратак преглед

- Индекс родне равноправности за Србију у 2014. износи 40,7%, што указује на то да су родне неравноправности и даље прилично истакнуте.
- Родна равноправност у Србији је на сличном нивоу као и у другим земљама региона или у другим земљама са бившим социјалистичким уређењем.
- Србија заостаје за просеком ЕУ-28 у свим доменима родне равноправности осим домена моћи, са озбиљним јазом у доменима рада и новца.
- Пут до родне равноправности у Србији је дуг и пун изазова, те захтева снажну политичку посвећеност, ресурсе и ефективну координацију политика и на националном и на локалном нивоу.

4.2 ДОМЕН РАДА

Показатељи домена рада указују на то у којој мери жене и мушкарци имају једнак приступ запошљавању и раду и да ли постоји родни јаз везан за услове рада. Приступ и квалитет рада су од кључног значаја за постизање задовољавајућег квалитета живота, а препреке и јазови могу допринети родно специфичним нивоима и облицима сиромаштва

4.2.1 МЕРНИ ОКВИР

Домен рада се прати помоћу два скупа показатеља: учешћа и поделе и квалитета рада (Табела 4.2.1). Учешће се мери у погледу стопе запослености са пуним радним временом за становништво старости 15 година и старије; трајање радног века се рачуна међу пензионерима и указује на јаз у дужини радног искуства и последично бенефицијама за године при одласку у пензију које су обезбеђене на основу тог искуства. Подела и квалитет рада укључују два показатеља: запосленост у секторима привреде везано за социјалне услуге и флексибилност радних сати везано за бољу усклађеност рада и бриге о породици. Како је наведено у делу о методологији, постоји један показатељ Европског института за родну равноправност који недостаје у Србији – „рад у кратким роковима” – услед чињенице да се истраживање путем којег су прикупљени подаци за овај показатељ (Eurofond – Истраживање радне снаге ЕУ) још увек не спроводи у Србији. Овај показатељ је замењен показатељем „фиксни почетак и крај радног времена”.

Табела 4.2.1: Индикатори за домен рада у Републици Србији

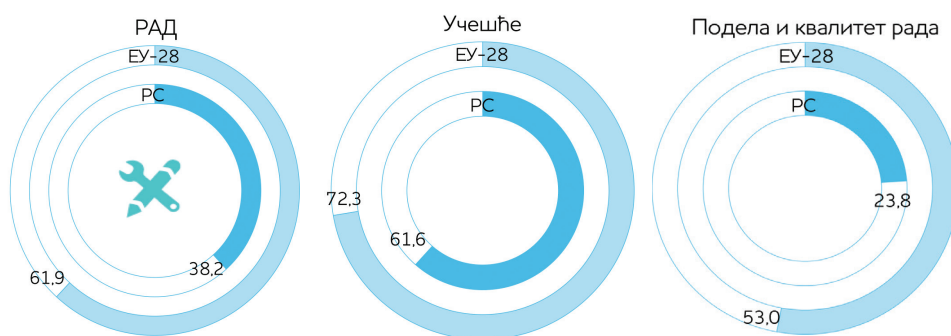
Мерни оквир	Измерени концепт	Показатељ	Извор
Учешће	Стопа запослености еквивалентна пуном радном времену	Стопа запослености еквивалентна пуном радном времену (% популација 15+)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ
	Трајање радног века	Трајање радног века (година)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ

Подела и квалитет рада	Секторска подела	Запослење у области образовања, активности здравства и социјалног рада (% запослени старости 15-64 година)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ
	Фиксни почетак и крај радног времена	Запослени са варијабилним почетком и крајем радног времена (% популација 15+)	Републички завод за статистику – Истраживање о коришћењу времена (2011)

4.2.2 ИНДЕКС РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ И ПОКАЗАТЕЉИ

У домену рада Индекс родне равноправности има много нижу вредност у Србији него у 28 држава чланица ЕУ (Слика 4.2.2). Родни јаз је присутан и у под-доменима, са најистакнутијим неравноправностима у под-домену поделе и квалитета рада, где је вредност индекса скоро половина вредности ЕУ.

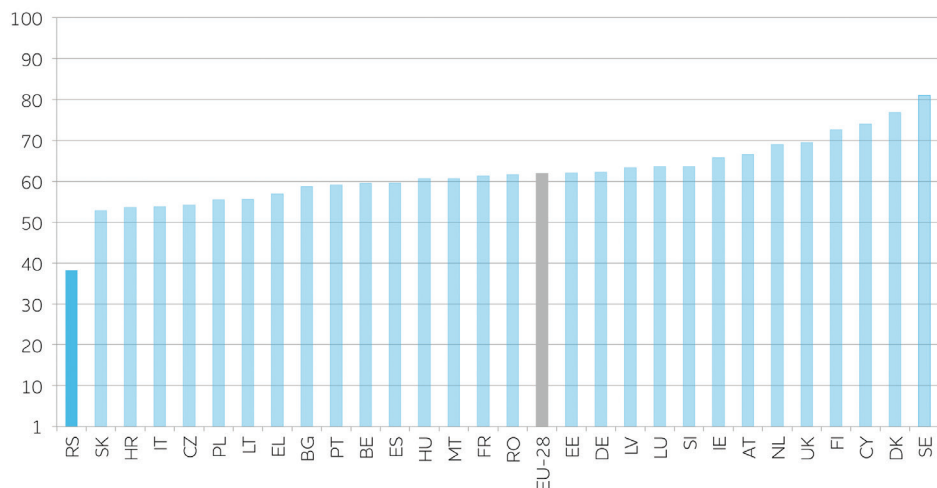
Слика 4.2.1: Индекс родне равноправности у домену и под-доменима рада, поређење Републике Србије за 2014. и ЕУ-28 за 2012.

Поређење Србије и држава чланица ЕУ указује на то да је ово домен у којем Србија има најнижи резултат и који захтева неодложне интервенције у политици. Србија има много нижи резултат од последње позициониране

државе чланице ЕУ (Словачка) са разликом од 14,6 процентних поена и има резултат који је мањи за половину од резултата државе чланице са највишим резултатом (Шведска).

Слика 4.2.2: Индекс родне равноправности у домену рада – поређење Републике Србије за 2014. и ЕУ-28 за 2012.

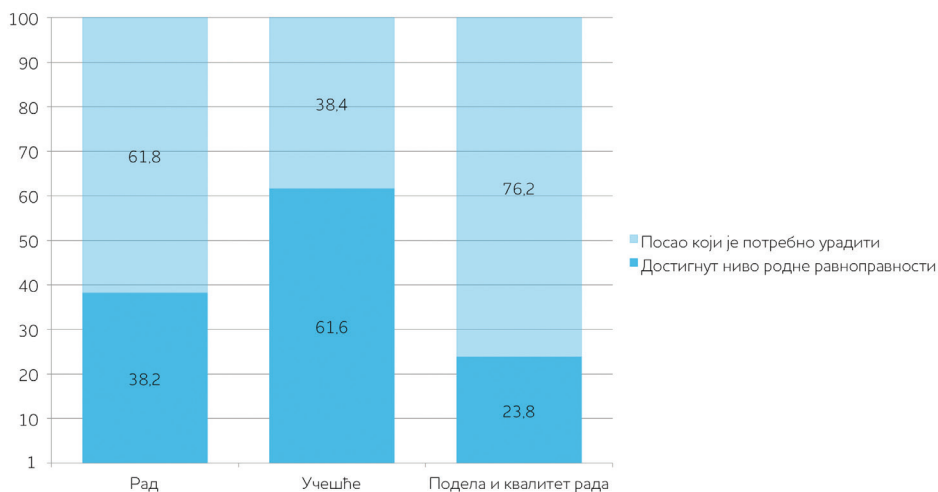
Из података о појединачним показатељима може се видети да су жене ређе запослене са пуним радним временом у односу на мушкарце и да је њихов укупан радни век краћи него код мушкараца (Табела 4.2.2). Родни јаз код стопа запослености са пуним радним временом се тек благо смањило између 2012. и 2014. године са 13,5 на 12,9 процентних поена. Жене у просеку раде пет година краће од мушкараца. Показатељ поделе показује много већи удео жена запослених у секторима образовања, здравства и социјалног рада, такозваним „секторима бриге”. Жене такође ређе раде на пословима са променљивим почетком и крајем радног времена, што се сматра показатељем флексибилног радног времена. То може да смањи њихову способност усклађивања рада и породичног живота, посебно у контексту неуравнотежене поделе рада у домаћинству и бриге о породици која се више ослања на жене. Међутим, треба напоменути да флексибилно радно време може да прикрије и мање сигурне и неформалне облике запослености.

Табела 4.2.2: Показатељи домена рада, Републике Србије, 2014.

Под-домен	Показатељ	Извор	Укупно	Жене	Мушкарци
Учешће	Стопа запослености еквивалентна пуном радном времену (% становништво старости 15 и више година)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ	34,6	28,4	41,3
	Трајање радног века (година)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ	33,0	30,6	35,6
Подела и квалитет рада	Запослење у области образовања, активности здравства и социјалног рада (% запослени старости 15-64 година)	Републички завод за статистику – Истраживање радне снаге ЕУ	13,0	22,1	6,0
	Запослени са варијабилним почетком и крајем радног времена (% популација 15+)	Републички завод за статистику – Истраживање о коришћењу времена (2011)	17,1	10,9	22,2

Преостали пут до родне равноправности у домену рада је дугачак. Следећи графикон (Слика 4.2.3) указује на то да су потребна унапређења у области учешћа, али посебно у области поделе и квалитета рада, где достигнућа која је забележио Индекс родне равноправности нису чак ни четвртина потребног нивоа.

Слика 4.2.3: Преостали пут до родне равноправности у домену рада у Републици Србији

Кратак преглед

- Родни јаз у домену рада је наглашен и присутан у оба под-домена: у учешћу и у подели и квалитету рада.
- Жене су ређе запослене на пословима еквивалентним пуном радном времену него мушкарци.
- Радни век жена је пет година краћи него радни век мушкараца.
- Запосленост у социјалним секторима привреде (просвета, здравство и социјална заштита) је већа код жена него код мушкараца.
- Жене ређе раде на пословима са флексибилним радним временом него мушкарци.
- У поређењу са ЕУ-28 Србија има најнижи резултат од свих држава чланица у домену рада.
- Будући напори за унапређење родне равноправности у домену рада треба да буду усмерени на оба под-домена, али индексни бодови јасно указују да је потребно не само повећати запосленост жена, већ и употребити комплексније мере које ће смањити поделу на тржишту рада и унапредити квалитет рада који омогућава усклађивање рада и породичног живота.

4.2.3 ГЛАВНЕ СТРАТЕШКЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Родна равноправност у домену рада је предмет интервенција кључних националних политика о родној равноправности и запошљавању (Национална стратегија за родну равноправност 2016–2020. са Акционим планом, Национална стратегија за запошљавање 2011–2020). Турбулентан период две и по деценије након пада социјализма довео је до крупних промена у положају мушкараца и жена у сфери рада (Бабовић, 2007, Благојевић 1994, 2002, Крстић и други, 2010). Током овог периода родни јаз у запослености се проширио и појавиле су се родно специфичне препреке запослености, посебно квалитетној запослености. За мушкарце је то укључивало смањења запослености у производним секторима услед тешке деиндустријализације и процеса приватизације, док је за жене то укључивало углавном смањење нивоа учешћа у радној снази и повлачење у сферу бриге о породици. Имајућу и виду претходно високо учешће жена у радној снази током социјализма, смањење њиховог учешћа у радној снази представља озбиљну препреку за приступ важним економским ресурсима и уживању у бенефицијама заснованим на економском учешћу (Бабовић, 2007, Благојевић 1994, 2002, Крстић и други, 2010). Економска криза 2008. године, као и последично реструктурирање и мере штедње довели су до сужавања јазу у запослености услед јачег утицаја на привредне секторе са значајним уделом мушке радне снаге. Очекује се да скорашње мере реструктурирања сектора државне управе имају већи утицај на женску радну снагу у овом сектору, што опет може довести до новог проширења родног јазу у запослености. Стога циљ политика није само да затворе родни јаз, већ да га затворе истовременим повећањем учешћа у привреди и мушкараца и жена.

Национална стратегија за родну равноправност 2016–2020. са Акционим планом за њену имплементацију (2016–2018) дефинише три главна циља:

- промену родних шаблона и унапређену културу родне равноправности;
- повећану родну равноправност између жена и мушкараца кроз спровођење политика и мера за једнаке шансе;
- системско увођење родне перспективе у доношење, спровођење и праћење јавних политика.

Ови циљеви су усклађени са Стратешком преданошћу ЕУ за родну равноправност за период 2016–2019. и новим Оквиром за родну равноправност и оснаживање жена у спољним односима ЕУ за период 2016–2020. године.

Унапређење економског положаја жена и њиховог положаја на тржишту рада представља један од специфичних циљева у оквиру другог главног циља Стратегије. Мере чије се остварење планира су дефинисане у оквиру неколико стратешких области:

- *Побољшање законодавства у областима ефективне контроле услова рада и дискриминације на тржишту рада, стимулисање и обезбеђивање организованог деловања жена, увођење интерних механизма за заштиту од дискриминације и извештавање о родно уранотеженим политикама људских ресурса у оквиру компанија и институција, поштовање принципа једнаких зарада, стимулисање флексибилних договора о раду.*
- *Стимулисање женског предузетништва и бољег коришћења њихових привредних потенцијала, укључујући унапређење пословног окружења за предузетништво и микропредузећа, микрофинансирање, социјално предузетништво, породична предузећа, задруге, итд.*
- *Унапређен приступ модерним вештинама и знању, охрабрујући девојке и жене да изаберу области образовања које традиционално похађају мушкарци, промовисање достигнућа жена у науци, образовању и компјутерским вештинама, итд.*

Једна стратешка област је посвећена промовисању економског учешћа жена из рањивих група, укључујући жене са села, Ромкиње, жене преко 60 година старости, младе жене, труднице, жене са издржаваном децом, жене мањинске сексуалне оријентације, жртве насиља, жене са инвалидитетом, самохране мајке, жене из етничких мањинских група, незапослене и неквалификоване жене.

Национална стратегија запошљавања укључује и мере за једнаке шансе у области рада. Она наводи мере потребне за креирање системских предуслова за политику једнаких шанси у привреди, охрабрујући женско предузетништво, самозапошљавање и запошљавање, изградњу капацитета свих заинтересованих група на елиминисању дискриминације жена у области рада и привреде и специфичне мере за жене изложене ризицима вишеструке рањивости (Ромкиње, избеглице, расељене жене, жртве насиља).

Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике, који је недавно уведен као оквир планирања политика у процесу усклађивања са семестралним процесом ЕУ, препознаје проблеме везане за запошљавање жена и предвиђа посебне мере за повећање учешћа жена у радној снази (посебно оних из рањивих група) и развој женског предузетништва.

Важно је напоменути да су многе иницијативе политика спроведене на регионалном нивоу у АП Војводини посебно усмерене на унапређење женског предузетништва, економско учешће жена са села и запошљавање жена жртава насиља. У својим програмима за samozapošljavanje и запошљавање незапослених лица, Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и родну равноправност додељује додатне бодове женама при преиспитивању захтева и планова пословања, на основу мање заступљености овог пола, док су самохрани родитељи, од којих су већина жене, дефинисани као приоритетна група у овим програмима. Програм коришћења средстава од приватизације за подршку предузетницима, микро и малим предузећима у АП Војводини наводи да ће до 30% укупних средстава бити распоређено за подршку женским предузетничким или микро и малим предузећима чији је једини оснивач или већински оснивач жена. На плану подршке женама из руралних области, Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и родну равноправност је допринео унапређењу капацитета невладиних организација жена са села, као и повећању знања и вештина жена у органској пољопривреди. У 2014. години посебан програм је започет од стране Покрајинског секретаријата за привреду, запошљавање и родну равноправност у циљу унапређења економске ситуације жена које су жртве партнерског насиља. Овај програм обезбеђује субвенције за покривање трошкова бруто зарада и путних трошкова током годину дана и захтева од послодаваца да присуствују састанку за подизање свести како би осигурали безбедност и поверљивост података запосленог.

4.3 ДОМЕН НОВЦА

4.3.1 МЕРНИ ОКВИР

Родна равноправност у домену новца јесте важна из неколико разлога: равноправан приступ финансијским ресурсима је предуслов за постизање економске независности, за решавање проблема феминизације сиромаштва укорењеног у слабијем приступу приходу, имовини и финансијским тржиштима међу женама. Овај домен укључује две групе показатеља: финансијске ресурсе и економску ситуацију (Табела 4.3.1). Финансијски ресурси се мере проценом разлика у месечним зарадама између жена и мушкараца, као и родним јазом у еквивалентном нето приходу. Питања сиромаштва и неравноправне дистрибуције прихода су осликана показатељима који оцењују родни јаз у уделу популације која није изложена ризику сиромаштва (без ризика сиромаштва дефинисано на нивоу од 60% и више од просечног прихода) и односом између квинтила са најмањим и највећим приходима.

Табела 4.3.1: Показатељи за домен новца у Републици Србији

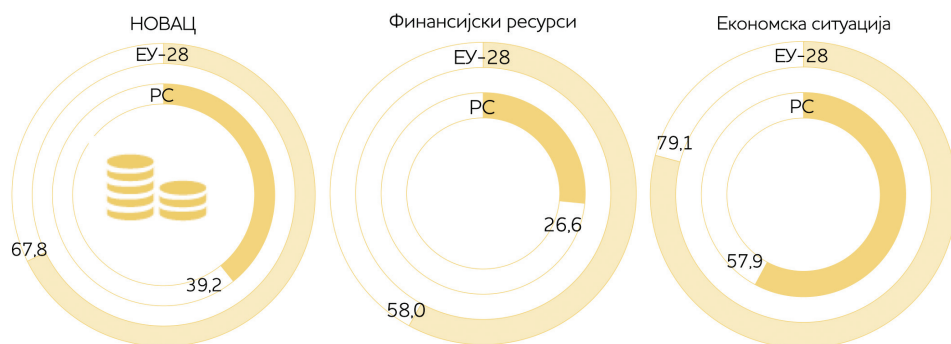
Мерни оквир	Измерени концепт	Показатељ	Извор
Финансијски ресурси	Зарада	Просечна месечна зарада (НАЦЕ рев. 2, категорије Б-С искључујући О, 10 запослених или више по стандарду куповне моћи)	Републички завод за статистику – Статистика о зарадама
	Приход	Средњи еквивалентни нето приход (РСД, популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота
Економска ситуација	Сиромаштво	Без ризика од сиромаштва, $\geq 60\%$ просечног прихода (% популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота
	Дистрибуција прихода	С20/С80 квинтилни удео прихода (% популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота

4.3.2 ИНДЕКС РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ И ПОКАЗАТЕЉИ

Индекс родне равноправности у домену новца допуњује слику о истакнутим економским неравноправностима и лошем економском положају жена, који је већ делимично откривен индексом у домену рада. Упоредне вредности индекса за Србију и ЕУ-28 указују да је домен новца још један домен у којем Србија озбиљно заостаје за ЕУ-28 (Слика 4.3.1). Према вредностима индекса у под-доменима родни јаз је много више наглашен у приступу финансијским ресурсима него што је то случај у економској ситуацији. Међутим, треба

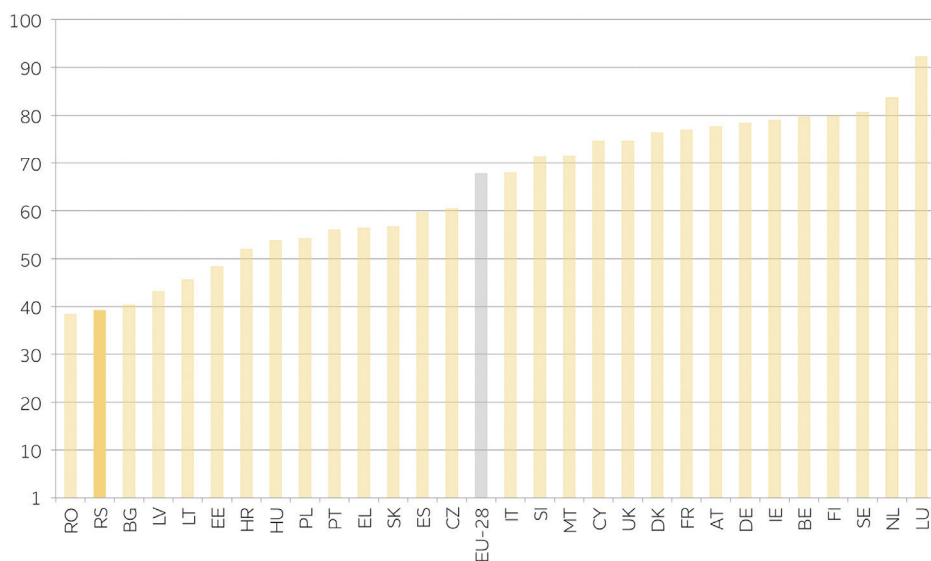
напоменути да су мере благостања највећим делом везане за ниво домаћинства и не откривају оптимално који ресурси и ниво благостања су доступни на индивидуалном нивоу.

Слика 4.3.1: Индекс родне равноправности у домену и под-доменима новца, поређење Републике Србије за 2014. и ЕУ-28 за 2012.

У домену новца Србија има други најнижи резултат у поређењу са свим државама чланицама ЕУ (Слика 4.3.2).

Слика 4.3.2: Индекс родне равноправности у домену новца – поређење Републике Србије из 2014. и ЕУ-28 из 2012.

На основу података о појединачним индексима представљеним за две године може се приметити да је родни јаз у месечним зарадама у корист мушкараца, док је јаз у просечном еквивалентном нето приходу у корист жена. Међутим, јаз у месечним примањима је већи (145 по стандарду куповне моћи у 2012. и 188 по стандарду куповне моћи у 2014. у поређењу са 26 по стандарду куповне моћи у 2012. и 17 по стандарду куповне моћи у 2014). Родне разлике у постојању ризика од сиромаштва су мале и благо растуће (од 0,8 до 1,2 процентна поена) услед смањења удела лица који нису изложени ризику од сиромаштва међу мушкарцима.

Табела 4.3.2: Показатељи у домену новца, Република Србија, 2014.

Под-домен	Показатељ	Извор	Укупно	Жене	Мушкарци
Финансијски ресурси	Просечна месечна зарада (НАЦЕ рев. 2, категорије Б-С искључујући О, 10 запослених или више по стандарду куповне моћи)	Републички завод за статистику – Статистика о зарадама	1175	1078	1266
	Средњи еквивалентни нето приход (РСД, популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота	5435	5444	5427

Економска ситуација	Без ризика од сиромаштва, $\geq 60\%$ просечног прихода (% популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота	74,4	75,0	73,8
	C20/C80 квинтилни удео прихода (% популација 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота	10,2	10,5	10,0

У складу са вредностима индекса из перспективе иницијатива политика треба уложити посебне напоре у затварање јаза у финансијским ресурсима (Слика 4.3.3).

Слика 4.3.3: Преостали пут до родне равноправности у домену новца у Републици Србији

Кратак преглед

- Србија заостаје за просеком ЕУ-28 и налази се иза свих држава чланица ЕУ осим Румуније.
- Родни јаз у новцу је истакнут у оба под-домена, али је посебно велики у области финансијских ресурса.
- Родни јаз у постојању ризика од сиромаштва је мали и присутан је у 2014. години.
- Регионална одступања су изузетна – Београд бележи много боље резултате од других региона.
- Потребне су интервенције на политикама, посебно на унапређењу шанси за приступ финансијским ресурсима.

4.3.3 ГЛАВНЕ СТРАТЕШКЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Иницијативе политика везане за родне неправедности у приступу финансијским ресурсима и економској ситуацији нису биле толико системске и разрађене као што је то случај код рада и запошљавања. Делимично је разлог за то много мање развијена база доказа и понекад контрадикторни резултати о економском положају жена и мушкараца. Платни јаз је тек недавно истражен у Србији (Авлијаш и други, 2013). Истраживачи су нашли да нема истакнутог платног јаза у јавном сектору, а да је скроман јаз присутан у приватном сектору. Званична истраживања о приходима и животним условима у Србији указују на то да нема истакнутог јаза сиромаштва између мушкараца и жена – стопа ризика од сиромаштва у 2012. години била је 24,9% за мушкарце и 24,3% за жене (Влада Републике Србије, 2014). Међутим, важно је имати на уму да је тешко добити прецизну слику о родним неправедностима у области финансијских ресурса и економске ситуације због чињенице да се већина података сакупља на нивоу домаћинства или односа унутар домаћинства у приступу финансијским и другим економским ресурсима, а дистрибуција и шаблони потрошње одступају од стандарних методологија мерења сиромаштва и благостања. Нека истраживања указују на истакнуте неправедности у приступу новцу и финансијском одлучивању у домаћинству, што је умногоме последица још увек доминантне патријархалне културе. Стратешко доношење одлука о расходима домаћинства најчешће врше мушкарци (Бабовић, 2010, 2009), док се одређене групе жена, као што су жене са села (Бабовић, Вуковић, 2008) или жене жртве насиља (посебно економског насиља) суочавају са

озбиљним препрекама у приступу новцу у домаћинству (Бабовић, Гинић, Вуковић, 2010).

Национална стратегија за родну равноправност за период 2016–2020. укључује мере везане за унапређење једнаког приступа финансијским ресурсима. Она предвиђа успостављање ефективног система контроле услова рада, обавезе послодаваца да анализирају и извештавају о праксама људских ресурса и спровођењу принципа једнаких зарада за рад исте вредности. Мере за унапређење економске ситуације жена су блиско повезане са унапређењем њиховог положаја на тржишту рада и економским оснаживањем кроз предузетништво и различите облике samozapošljavanja, задруга и слично. Одређене мере социјалне заштите специфично су намењене женама из рањивих група.

4.4 ДОМЕН ЗНАЊА

4.4.1 ОКВИР МЕРЕЊА

У оквиру домена знања посматрамо разлике између полова на пољу образовања и обучавања. То укључује разлике у образовним достигнућима и подели, као и доживотно учење (Табела 4.4.1). У под-домену образовног достигнућа и поделе јазови између полова се мере у односу на терцијарно образовање и поделу између поља образовања. Први аспект се мери помоћу показатеља који бележи удео дипломаца терцијарног образовања између жена и мушкараца старости 15–74 године. Други аспект се мери уделом студената у областима образовања, здравља и социјалне политике, друштвених наука и уметности између мушкараца и жена. Под-домен доживотног учења се мери показатељима који приказују удео мушкараца и жена старости између 15. и 74. године који учествују у званичном и незваничном образовању и обучавању.

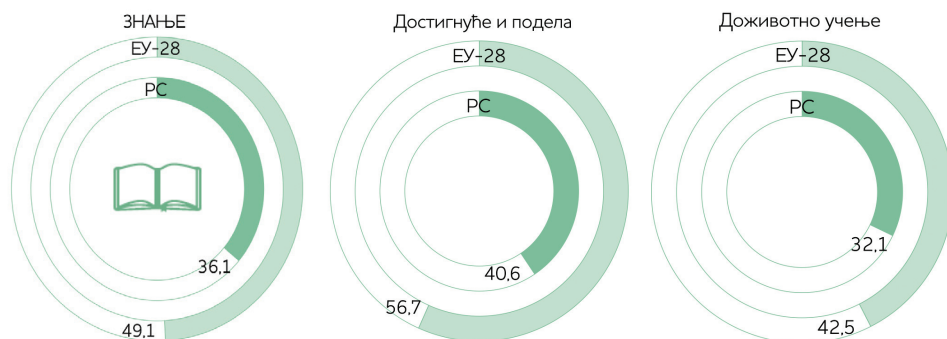
Табела 4.4.1: Показатељи домена знања у Републици Србији

Оквир мерења	Измерени концепт	Показатељ	Извор
Достигнуће образовања и подела	Терцијарно образовање	Дипломци терцијарног образовања (% популација старости 15-74 године)	Републички завод за статистику – Испитивање радне снаге ЕУ
	Подела	Терцијарни студенти у пољима „Образовања“, „Здравља и социјалне политике“, „Друштвених наука и уметности“ (ISCED 5-6)(%, терцијарни студенти)	Републички завод за статистику – Статистика о образовању
Доживотно учење	Доживотно учење	Људи који учествују у званичном или незваничном образовању или обучавању (% популација старости 15-74 године)	Републички завод за статистику – Испитивање радне снаге ЕУ

4.4.2 ИНДЕКСИ И ПОКАЗАТЕЉИ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ

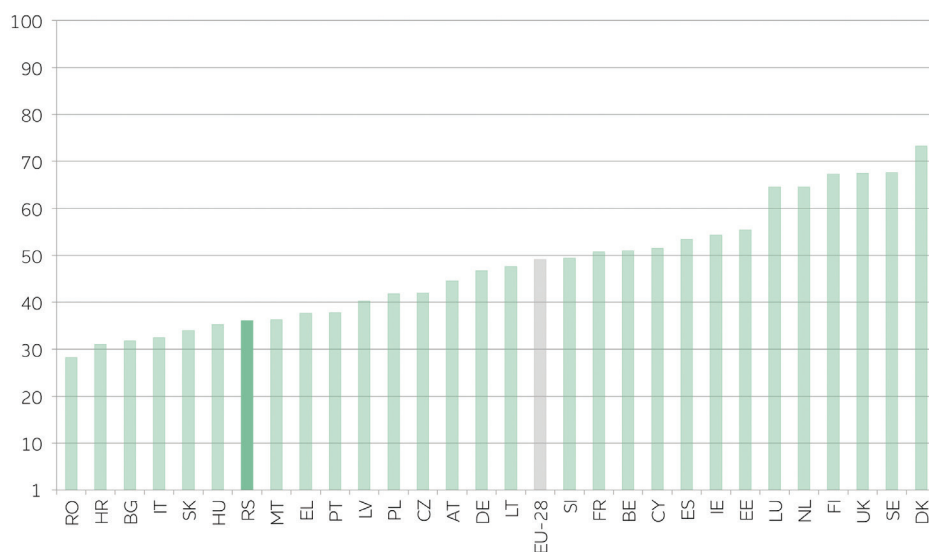
У домену знања мање је изражен јаз између Србије и ЕУ у односу на два претходна домена (рад и новац) – не због бољих резултата у Србији, већ због лошијих резултата на нивоу ЕУ (Слика 4.4.1). Индекс је нарочито низак у области доживотног учења..

Слика 4.4.1: Индекс родне равноправности у домену и под-доменима знања, поређење Републике Србије за 2014. и ЕУ-28 за 2012.

У поређењу са државама чланицама ЕУ, Србија се налази у групи која чини трећину од укупног броја држава са најнижим резултатима (Слика 4.4.2).

Слика 4.4.2: Индекс родне равноправности у домену знања – поређење Републике Србије из 2014. и ЕУ-28 за 2012.

Подаци о терцијарном образовању показују да иако удео дипломаца – мушкараца и жена – у терцијарном образовању расте у обе категорије, расте и јаз међу половима услед чињенице да је раст већи код жена. Године 2012. разлика између жена и мушкараца у уделу међу дипломцима терцијарног образовања била је само 0.1 проценат, док је 2014. године

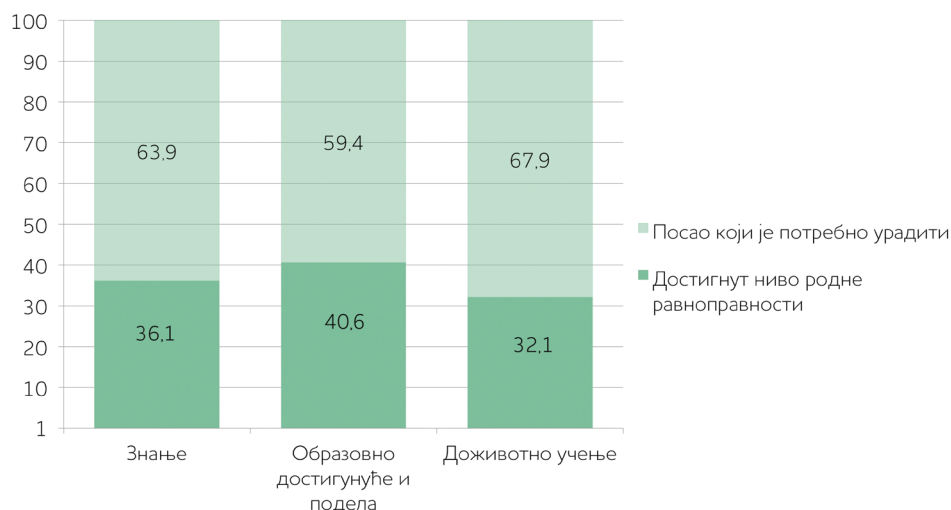
порасла на 2,5 процента. Иако ово и даље није превелика разлика, може указати на битан тренд који би требало да представља фокус политике које се бави образовном и родном равноправношћу. Показатељ поделе открива снажније разлике између полова, па је већа концентрација жена у области друштвених наука и уметности. Међутим, јаз је стабилан (20,4 током 2012. године и 20,7 процената у 2014. години). Учешће у доживотном учењу је ниско у обе категорије, и код мушкараца и жена јаз између полова је веома низак (0,4 процента током 2014. године).

Табела 4.4.2: Показатељи у домену знања, Република Србија, 2014.

Под-домен	Показатељ	Извор	Укупно	Жене	Мушкарци
Достигнуће образовања и подела	Дипломци терцијарног образовања (% популација старости 15-74 године)	Републички завод за статистику – Испитивање радне снаге Европске уније	17,7	18,9	16,4
	Терцијарни студенти у пољима „Образовања“, „Здравља и социјалне политике“, „Друштвених наука и уметности“ (ISCED 5-6) (% терцијарни студенти)	Републички завод за статистику – Статистика о образовању	27,8	36,5	15,8
Доживотно учење	Људи који учествују у званичном или незваничном образовању или обучавању (% популација старости 15-74 године)	Републички завод за статистику – Испитивање радне снаге Европске уније	12,2	12,4	12,0

Индекс родне равноправности у домену знања показује да су унапређења потребна у оба под-домена (Слика 4.4.3). Потребно је повећати удео дипломаца терцијарног образовања и међу мушкарцима и женама, али и умањити поделу према областима образовања. Потребно је такође повећати присутност доживотног учења и међу мушкарцима и међу женама.

Слика 4.4.3: Преостали пут до родне равноправности у домену знања у Републици Србији

Резиме

- Јаз у стопама учешћа у терцијарном образовању расте у корист жена.
- Подела полова у области образовања остаје висока, са много већом концентрацијом жена студената у областима друштвених наука и уметности.
- Учешће у доживотном учењу је веома ниско у обе категорије, и код жена и код мушкараца.

4.4.3 ГЛАВНЕ СТРАТЕШКЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Током последњих 50 година родна равноправност је значајно напредовала на пољу знања у Србији. Међутим, и даље постоје одређене групе жена са нижим вредностима приступа или учинка, нарочито када узмемо у обзир

старије генерације и жене које живе у руралним областима. Како приказује индекс домену знања, и даље постоји значајна подела полова у складу са профилима образовања. Друштвени обрасци који стимулишу јачу склоност девојака према друштвеним наукама и дечака према техничким наукама и математици су такође евидентни у резултатима теста Међународног програма процене постигнућа ученика (PISA) – девојчице су постигле боље резултате из књижевности, док су дечаци постизали боље резултате из математике. У свим старосним групама (осим у најмлађој: 16–24 године) вештине у области информационих и комуникационих технологија су израженије међу мушкарцима у односу на жене (Републички завод за статистику, 2014: Мушкарци и жене у Србији, 2014).

Анализа садржаја уџбеника на различитим нивоима образовања показује недостатак родне осетљивости; анализа универзитетских уџбеника, која је изведена на узорку од 17 књига, показала је и довела до закључка да је „представљање полова под утицајем стереотипа и недвосмислено у складу са патријархалним парадигмама“ (Бачевић и други, 2010:34).

Иако је претходна Национална стратегија за унапређење позиције жена и промоцију родне равноправности (2010–2015) амбициозно осмислила велики број мера које би требало да унапреде даљу родну равноправност у образовању, нарочито смањењем поделе како је приказао извештај о процени, имплементација није имала ефекта и нити је постигнут жељени утицај (Агенција Уједињених нација за родну равноправност и оснаживање жена, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и Координационо тело за родну равноправност, 2015).

Нова стратегија за родну равноправност (2016–2020) поставља родно осетљиво званично образовање као један од главних циљева и: утврђује скуп мера, укључујући родно осетљив и анти-дискриминаторни образовни садржај на свим нивоима званичног образовања; ревизију уџбеника у сврху елиминације родних стереотипа; унапређење капацитета и обучености наставног кадра; увођење родно осетљивог језика, итд. Ове мере би требало да уведу промене које омогућавају промену родних парадигми током социјализације и образовања и отварају врата осталим мерама које имају за циљ смањење поделе у каснијим фазама образовања.

Стратегија за развој образовања у Србији до 2020. године садржи различите мере које могу омогућити повећање образовних постигнућа, али нажалост родност није обухваћена овом стратегијом.

У Програму запошљавања и друштвених реформи опште повећање нивоа образованости становништва је постављено као један од главних циљева. Иако Програм у овој компоненти не примењује приступ родне осетљивости, неке мере су креиране за постизање виших образовних постигнућа, веће

укључивање деце и младих из рањивих група у образовни систем, нарочито унапређење доживотног учења и бољу координацију између система образовања и тржишта рада.

У Другом извештају о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва Владе Републике Србије не постоји систематски родни приступ за препоруку мера политике ради унапређења образовања становништва. Међутим, Извештај препознаје значај унапређења квалитета образовања, превенције напуштања школа, елиминације дискриминаторног садржаја из уџбеника и промоције целоживотног учења. Покрајински секретаријат за привреду, запошљавање и родну равноправност је 2010. године покушао да унапреди капацитете јавних службеника Владе АП Војводине ради анализе програма са аспекта родне равноправности. Анализирана су два примењена програма од стране Покрајинског секретаријата за образовање, укључујући програм стипендирања ромских ученика у средњим школама. Анализа полова показала је да интеграција родне равноправности у програм не само да умањује постојеће неједнакости, већ и појачава успех у постизању општих циљева које поставља Програм. Узимајући у обзир специфичне препреке за девојчице и предузимање специфичних мера, Програм доприноси повећању укључивања ромских девојчица у образовање и има позитиван ефекат на њихово задржавање у образовном систему. Ипак, општа пракса родне анализе свих програма још није уведена на нивоу АП Војводине.

4.5 ДОМЕН ВРЕМЕНА

4.5.1 ОКВИР МЕРЕЊА

У домену времена намера је да се прикаже родна природа потрошње времена између економских активности, активности бриге о домаћинству и друштвених активности. Са родног становишта ово је веома битан домен пошто открива родне обрасце интеграције рада и породичног живота. Домен се састоји од два под-домена: брига о домаћинству и друштвене активности (Табела 4.5.1). Активности бриге о домаћинству укључују негу деце и активности у домаћинству. Показатељ који мери ангажовање у активностима у вези са негом деце одређује удео запосленог становништва које се бави образовањем своје деце и унучади у току једног просечног дана, током једног сата или дуже. Показатељ активности у домаћинству мери исто (исте аспекте), само се примењује на ангажовање у кувању и кућним пословима. Под-домен друштвених активности посматра два типа активности: спорт, културу и разоноду које се користе ради личног развоја и волонтерских или хуманитарних активности које се посматрају као допринос заједници.

Табела 4.5.1: Показатељи у домену времена у Републици Србији

Оквир мерења	Измерени концепт	Показатељ	Извор
Брига о домаћинству	Нега деце	Запослени који се баве образовањем своје деце или унучади, просечан дан, 1 сат или више (% запослени 15+)	Републички завод за статистику – Испитивање о потрошњи времена (2011)
	Активности у домаћинству	Запослени који се баве кувањем и кућним пословима, просечан дан, 1 сат или више (% запослени 15+)	Републички завод за статистику – Испитивање о потрошњи времена (2011)
Друштвене активности	Спорт, култура и доколица	Запослени који се баве спортом, културним активностима или доколицом ван свог дома, просечан дан, 1 сат или дуже (% запослени 15+)	Републички завод за статистику – Испитивање о потрошњи времена (2011)
	Добровољни добротворни рад	Запослени који се баве добровољним или добротворним активностима, 1 сат или дуже (% запослени 15+)	Републички завод за статистику – Испитивање о потрошњи времена (2011)

4.5.2 ИНДЕКСИ И ПОКАЗАТЕЉИ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ

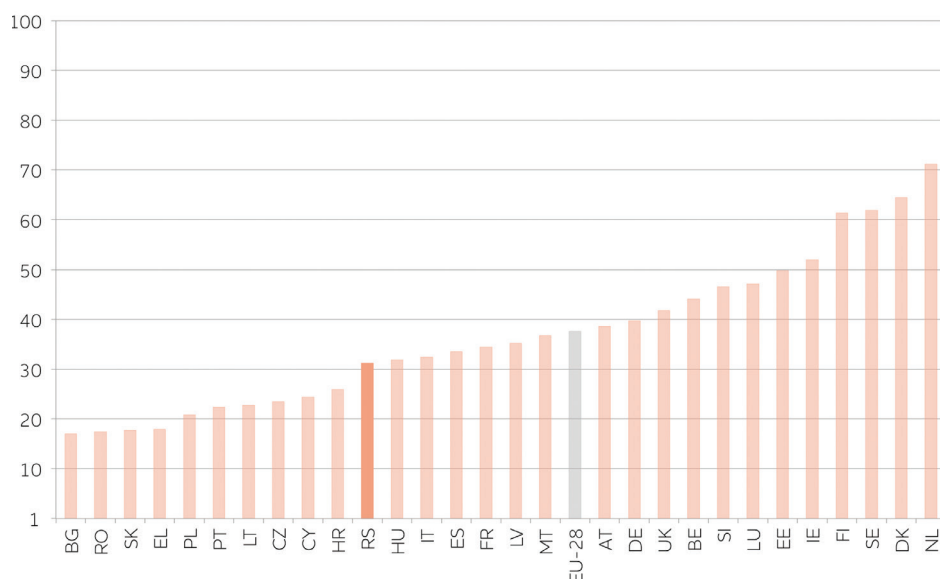
Разлике између Србије и ЕУ-28 у домену времена нису тако истакнуте као у претходним доменима (Слика 4.5.1). На нивоу овог домена, Србија је иза ЕУ за 6,4 процентна поена. Међутим, на нивоу под-домена Србија премашује вредност индекса ЕУ-28 у под-домену бриге о домаћинству, док заостаје у под-домену друштвених активности (Слика 4.5.1).

Слика 4.5.1: Индекс родне равноправности у домену и под-доменима времена, поређење Републике Србије за 2014. и ЕУ-28 2012

У поређењу са државама чланицама ЕУ Србија је у овом домену рангирана нешто боље, али се и даље налази у трећини од укупног броја држава са најнижим резултатима (Слика 4.5.2). У овом домену учинак Србије је најближи Мађарској и Хрватској.

Слика 4.5.2: Индекс родне равноправности у домену времена – поређење Републике Србије за 2014. и ЕУ-28 за 2012

Подаци о потрошњи времена су доступни само за 2011. годину, те стоганије могуће посматрати тренд. У складу са тим подацима, жене су више од мушкараца ангажоване на активностима бриге о домаћинству (јаз између полова од 4,2 процента) и много више ангажоване на кућним пословима од мушкараца (јаз између полова од 47 процената). С друге стране, жене мање времена проводе у разоноди, спортским и културним активностима, а још

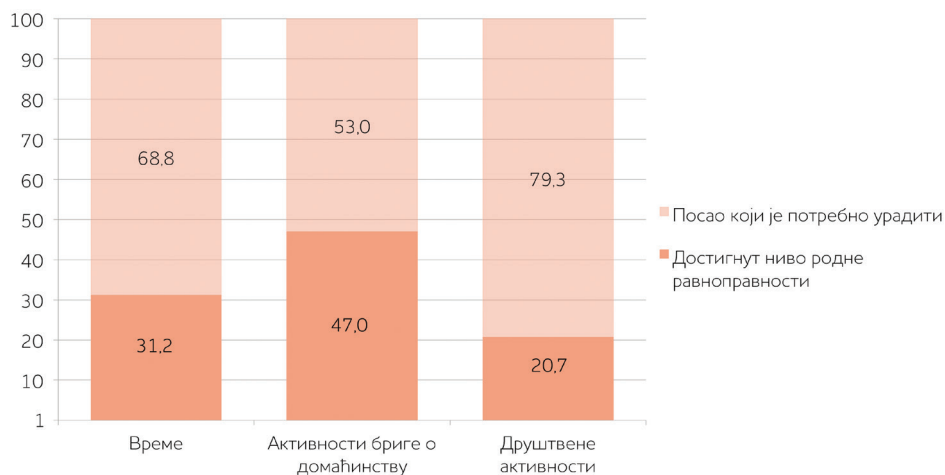
мање у волонтерским или хуманитарним активностима, које су ретке и међу мушкарцима и женама.

Табела 4.5.2: Показатељи у домену времена, Република Србија, 2011.

Под-домен	Показатељ	Извор	Укупно	Жене	Мушкарци
Брига о домаћинству	Запослени који се баве образовањем своје деце или унучади, просечан дан, 1 сат или више (% запослени 15+)	Републички завод за статистику – Испитивање о потрошњи времена (2011)	20,4	22,8	18,6
	Запослени који се баве кувањем и кућним пословима, просечан дан, 1 сат или више (% запослени 15+)	Републички завод за статистику – Испитивање о потрошњи времена (2011)	60,5	87,1	40,1
Друштвене активности	Запослени који се баве спортом, културним активностима или доколицом ван свог дома, просечан дан, 1 сат или дуже (% запослени 15+)	Републички завод за статистику – Испитивање о потрошњи времена (2011)	14,3	12,6	15,6
	Запослени који се баве добровољним или добротворним активностима, 1 сат или дуже (% запослени 15+)	Републички завод за статистику – Испитивање о потрошњи времена (2011)	3,1	2,4	3,7

Са становишта политике и даље је потребно много тога учинити у области потрошње времена прављењем баланса између времена које се проводи у активностима бриге о домаћинству и кућним пословима и времена које се посвећује личном развоју и друштвеним активностима (Слика 4.5.3).

Слика 4.5.3: Преостали пут до родне равноправности у домену времена у Републици Србији

Резиме

- Жене су непропорционално одговорне за активности бриге о домаћинству у вези са породицом и кућним пословима.
- Кућни послови су неједнако подељени, па су жене више него дупло више оптерећене у поређењу са мушкарцима.
- Због времена које је утрошено на кућне послове и бригу о домаћинству жене ређе имају времена за активности разоноде као што су спорт, култура и сл.
- Учешће у друштвеним активностима је на ниском нивоу и за жене и за мушкарце, са мањом разликом у корист мушкараца.
- Ово је једини домен без значајних разлика између региона.

4.5.3 ГЛАВНЕ СТРАТЕШКЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Јавна политика која се бави питањима родне равноправности у области између рада и разоноде, јавних и приватних активности, бриге о другима и себи, постигла је систематски развој тек у последње време – без обзира на чињеницу да су неплаћени рад који се уложи у одржавање домаћинства и активности које подразумевају бригу о домаћинству у нескладу. Истраживања из области успостављања равнотеже у односу на ова питања показују да деца у породици доводе до рачвања улога мушкараца и жена у

Србији, повлачећи жене у приватну сферу бриге о породици, и усмеравајући мушкарце на тржиште рада. Овај родни образац постаје јаснији са повећањем броја деце у једном домаћинству и дубоко је укореван у неједнакој подели моћи и патријархалној култури (Бабовић, 2009, 2010).

Увођење концепта успостављања равнотеже између посла и породице поставило је ова питања у област родне равноправности, запослења и политике социјалне заштите на доследнији и свеобухватнији начин. То се може видети у развијенијим везама између политика сектора (запослење, образовање и социјална заштита), али и из прецизнијих циљева и мера које су усмерене на комбиновање посла и личног/породичног живота.

Национална стратегија за родну равноправност 2016–2020. дефинише специфичне циљеве „једнаког учешћа жена и мушкараца у родитељству и активностима бриге о домаћинству” пошто је ову област потребно додатно унапредити. Стога Стратегија намерава да уведе низ мера које ће омогућити напредак у овој области: промоцију већег учешћа мушкараца у кућним пословима и активностима бриге о породици; промоцију једнаке улоге мушкараца у родитељству; повећано коришћење породичног одсуства међу очевима; подршку самохраним мајкама и очевима кроз фонд за алиментације; подршку породицама увођењем приступачнијих и алтернативних услуга за бригу о детету; бригу о старима, болеснима, особама са инвалидитетом и осталим особама којима је потребна нега чланова породице. Нарочито су битне мере које имају за циљ подршку младим мајкама у смислу наставка образовања и запослења, које им омогућавају да постигну адекватнију економску позицију и добробит.

Неке иницијативе су већ уведене у законе. Нпр. породично боловање у Србији је ограничено на три месеца (од којих је 28 дана пре самог порођаја). Накнада за породично боловање је одређена на 100% до највише вредности од петоструке просечне плате. Отац детета може узети боловање ради неге детета након три месеца од дана порођаја, исто као и мајка. И у том случају је накнада постављена на 100%. Дужина боловања везаног за негу детета може бити до 365 дана од почетка породичног боловања, а накнада за такво боловање је одређена на 100% до највише вредности од петоструке просечне плате.

Стратегија за развој образовања у Србији препознаје значај доступности и квалитета предшколског образовања за економско учешће и еманципацију жена. Поново, битно је остварити родно одговоран приступ у новој стратегији социјалне заштите.

4.6 ДОМЕН МОЋИ

4.6.1 ОКВИР МЕРЕЊА

Домен моћи представља једну од кључних области родне равноправности. Неједнака дистрибуција моћи, без обзира на то да ли је у јавном или приватном сектору, представља основу опште родне неравноправности. Оквир мерења у домену моћи посматра ситуацију у два под-домена: политичка и економска моћ (Табела 4.6.1). У под-домену политичке моћи јазови између полова се мере у односу на заступљеност у извршној политичкој власти (заступљеност у министарствима) и законодавној власти (заступљеност у парламенту) на централном и регионалном нивоу. Заступљеност се мери као удео министара/чланова парламента у односу на број одраслог становништва.

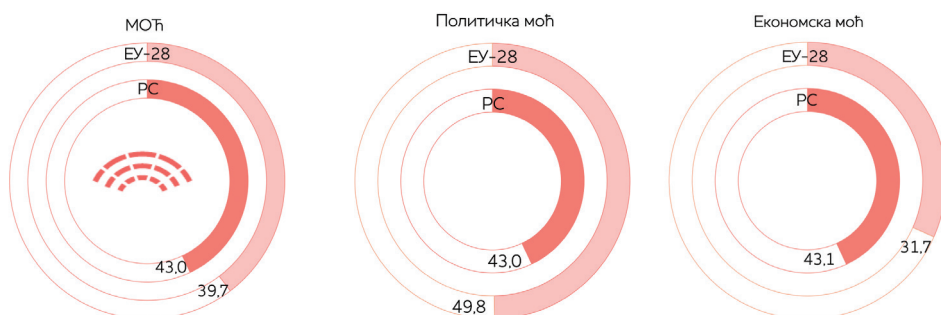
Табела 4.6.1: Показатељи домена моћи у Републици Србији

Оквир мерења	Измерени концепт	Показатељ	Извор
Политичка	Заступљеност у министарствима	Удео министара (% становништво 18+)	Генерални директорат за правду и потрошаче – Жене и мушкарци на позицијама за доношење одлука
	Заступљеност у парламенту	Удео представника у парламенту (% становништво 18+)	Генерални директорат за правду и потрошаче – Жене и мушкарци на позицијама за доношење одлука
	Заступљеност у локалним скупштинама	Удео представника у локалним скупштинама (% становништво 18+)	Генерални директорат за правду и потрошаче – Жене и мушкарци на позицијама за доношење одлука
Економска	Чланови одбора	Удео чланова одбора у највећим компанијама на берзи (надзорни одбори и управни одбори)(% становништво 18+)	Генерални директорат за правду и потрошаче – Жене и мушкарци на позицијама за доношење одлука
	Чланови Народне банке	Удео чланова Народне банке (% становништво 18+)	Генерални директорат за правду и потрошаче – Жене и мушкарци на позицијама за доношење одлука

4.6.2 ИНДЕКСИ И ПОКАЗАТЕЉИ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ

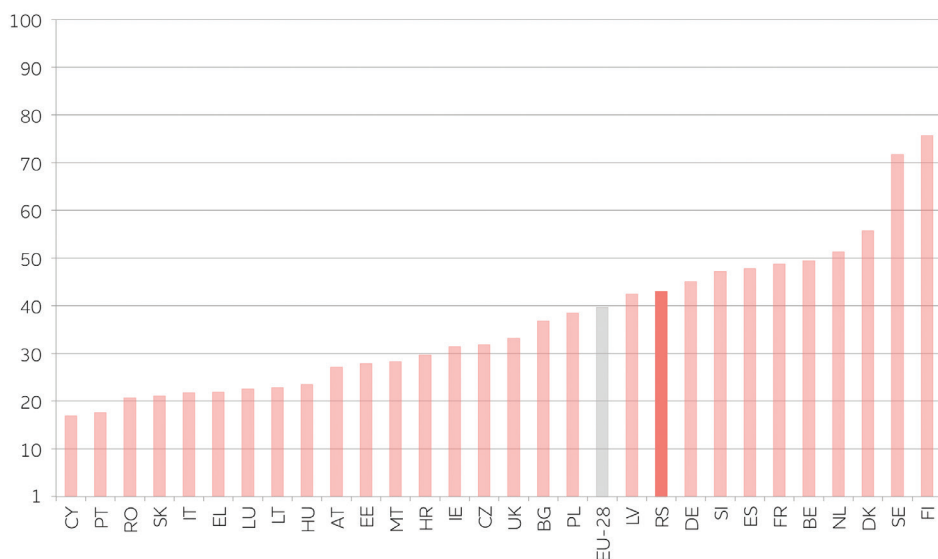
Ово је једини домен у којем Србија има више резултате индекса од ЕУ-28 и то због вредности под-домена индекса економске моћи, што се може видети из слика испод (Слика 4.6.1). Релативно бољи резултат у овом домену у односу на остале домene је последица заступљености жена у Народној скупштини.

Слика 4.6.1: Индекс родне равноправности у домену и под-доменима моћи, поређење Републике Србије за 2014. и ЕУ-28 за 2012.

Домен моћи у Србији је једини домен у којем је Србија рангирана више од половине држава чланица ЕУ (Слика 4.6.2). Ово је делимично последица увођења законских квота у вези са заступљеношћу жена у законодавним телима – Народној и Покрајинској скупштини, што још није постигнуто у великом броју држава чланица ЕУ. У овом домену је Србија на нивоу постигнутом у Немачкој и Летонији.

Слика 4.6.2: Индекс родне равноправности у домену моћи – поређење Републике Србије за 2014. и ЕУ-28 за 2012.

Подаци о појединачним индексима показују сталне јазове међу половима у односу на различите области моћи, и то у корист мушкараца (Табела 4.6.2). Жене су мање заступљене међу министрима, члановима Народне скупштине и регионалних скупштина. Такође су мање заступљене на позицијама економске моћи, у одборима највећих компанија на берзи и међу члановима Народне банке.

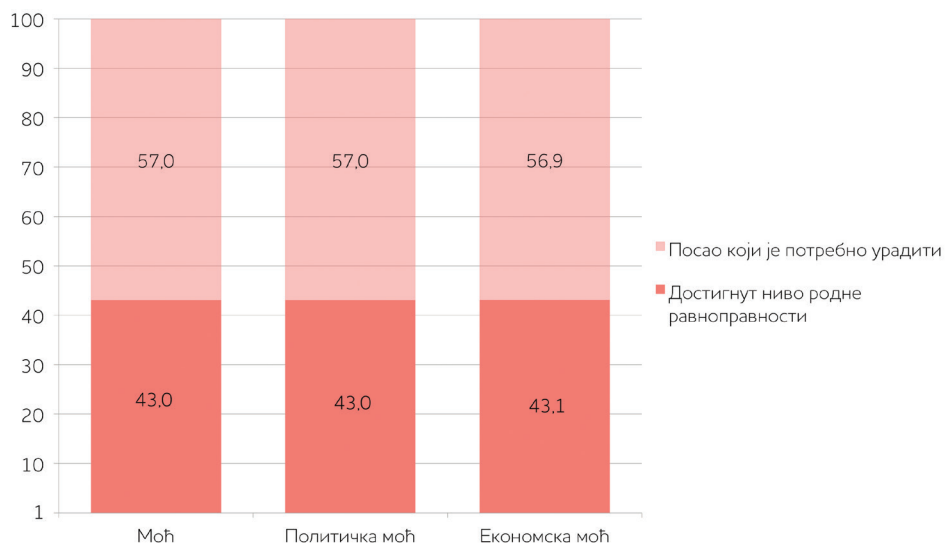
Табела 4.6.2: Показатељи домена моћи, Република Србија, 2014. година

Под-домен	Показатељ	Извор	Укупно	Жене	Мушкарци
Политичка	Удео министара (% становништво 18+)	Генерални директорат за правду и потрошаче – Жене и мушкарци на позицијама за доношење одлука	100,0	21,0	79,0
	Удео представника у парламенту (% становништво 18+)	Генерални директорат за правду и потрошаче – Жене и мушкарци на позицијама за доношење одлука	100,0	34,0	66,0
	Удео представника у локалним скупштинама (% становништво 18+)(АП Војводина)	Генерални директорат за правду и потрошаче – Жене и мушкарци на позицијама за доношење одлука	100,0	19,0	81,0

Економска	Удео чланова одбора у највећим компанијама на берзи (надзорни одбори и управни одбори)(%, становништво 18+)	Генерални директорат за правду и потрошаче – Жене и мушкарци на позицијама за доношење одлука	100,0	15,0	85,0
	Удео чланова Народне банке (%, становништво 18+)	Генерални директорат за правду и потрошаче – Жене и мушкарци на позицијама за доношење одлука	100,0	30,0	70,0

Бољи резултат индекса у домену моћи у Србији у односу на просек у ЕУ-28 не би требало да скрене пажњу са значајних јазова између полова у под-доменима. Србију чекају даљи изазови које би требало решити даљим иницијативама за повећање заступљености жена у оба под-домена (Слика 4.6.3).

Слика 4.6.3: Преостали пут до родне равноправности у домену моћи у Републици Србији

Резиме

- Жене су мање заступљене у извршној и законодавној власти на централном и регионалном нивоу.
- Жене су мање заступљене у одборима највећих компанија на берзи.
- Жене су мање заступљене у Народној банци, иако је Србија компаративно боља у овом аспекту од просека у ЕУ-28.

4.6.3 ГЛАВНЕ СТРАТЕШКЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Домен учешћа у политици је једна од области у којој су иницијативе политике, настале из претходног циклуса стратегије за родну равноправност, најинтензивније примењене у поређењу са осталим областима. Примена Националног акционог плана Стратегије за унапређење позиције жена и промоцију родне равноправности (2010–2015) имала је ефекта у успостављању повољног законског оквира (изборни закони) и средине која је омогућила повећање заступљености жена у законодавним телима на свим нивоима. Неки од кључних резултата били су: законске квоте које

су уведене са захтевом од најмање 30% жена (Закон о изборима посланика Народне скупштине); систем резервисаних места на изборним листама – захтев за минимумом од 30% жена (Закон о локалним изборима). Закон о јавним службеницима применио је политику једнаких могућности, обавезу надгледања и пријављивања, родно осетљиву терминологију, податке о запосленима класификоване по полу. Поред уведених квота за изборне листе и избор чланова парламента, напредак је постигнут и са парламентарним структурама и комитетима. Конкретно, жене председавају у осам парламентарних комитета. Успостављање Женске парламентарне мреже (WPN) допринело је повећаној синергији посланица у смислу постављања питања у вези са законодавним процесима и заступањем родних питања у њима, као што је био случај приликом ратификације Истанбулске конвенције. Капацитет Женске парламентарне мреже се развија и ојачава кроз различите видове техничке помоћи и активности обучавања (SeConS, UN Women, Извештај о процени НАП, 2015).

Међутим, упркос позитивним постигнућима учешће жена у политичкој сфери остаје ограничено на законодавну власт – оне остају незаступљене у извршној власти у којој је тренутно главна политичка моћ. Али, нова стратегија за родну равноправност за период 2016–2020. препознаје не само потребу да се повећа заступљеност жена у свим гранама власти и на свим нивоима, већ и потребу да се родна питања уведу у све области јавне политике – што може отворити нову фазу у овој области пошто политика главних сектора тренутно није ни родно осетљива нити одговорна. У оквиру другог општег циља који је у вези са ефективном применом једнаких могућности, један од специфичних циљева је повезан са појачаним једнаким учешћем у процесима доношења одлука у јавном и политичком животу. Овај циљ би требало постићи низом мера, укључујући: успостављање законске квоте за заступљеност жена у законодавним телима на свим нивоима од 40%; јачање Женске парламентарне мреже, увођење квота од 30% у Комитете националних мањина, увођење квота у извршној власти; већа присутност жена на вишим позицијама за доношење одлука у јавној администрацији, јавним агенцијама и јавним предузећима; примена специфичних мера за увећање учешће жена у областима безбедности, технолошког развоја, енергетике, инфраструктуре, транспорта, спорта и повећање учешћа жена у међународним делегацијама.

Кључни стратешки циљ дефинише „систематско увођење родне перспективе у креирање, имплементацију и надгледање јавне политике“. У оквиру овог општег циља постављено је шест специфичних циљева:

- успостављање функционалних механизма родне равноправности

на свим нивоима:

- увођење родне перспективе у све стратешке документе;
- родна анализа политике, програма и мера које су уведене;
- родно осетљиво усвајање буџета;
- успостављање механизма сарадње са основаним удружењима;
- међународна и регионална сарадња и размена добре праксе.

4.7 ДОМЕН ЗДРАВЉА

4.7.1 ОКВИР МЕРЕЊА

Домен здравља подразумева два под-домена: здравствени статус и приступ здравственој заштити (Табела 4.7.1). Здравствени статус се контролише показатељима сопствене перцепције здравља, очекиване дужине живота и здравих година живота. Приступ здравственој заштити се посматра преко показатеља неизмирених медицинских и стоматолошких потреба.

Табела 4.7.1: Показатељи за домен здравља у Републици Србији

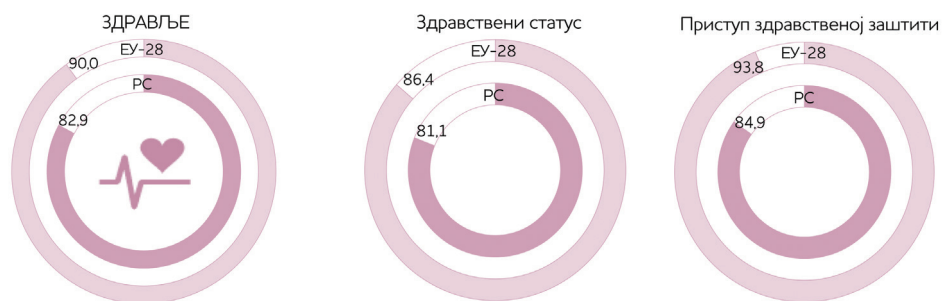
Оквир мерења	Измерени концепт	Показатељ	Извор
Статус	Сопствена перцепција здравља	Самостална процена здравља, добро или веома добро (% становништво 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота
	Очекивани животни век	Очекивана дужина живота у апсолутној вредности по рођењу (године)	Републички завод за статистику – Подаци из матичне службе
	Године здравог живота	Здраве године живота у апсолутној вредности по рођењу (године)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота

Приступ	Неиспуњене медицинске услуге	Становништво које није успело да подмири потребу за медицинским прегледом (% становништво 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота
	Неиспуњене стоматолошке услуге	Становништво које није успело да подмири потребу за стоматолошким прегледом (% становништво 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота

4.7.2 ИНДЕКСИ И ПОКАЗАТЕЉИ РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ

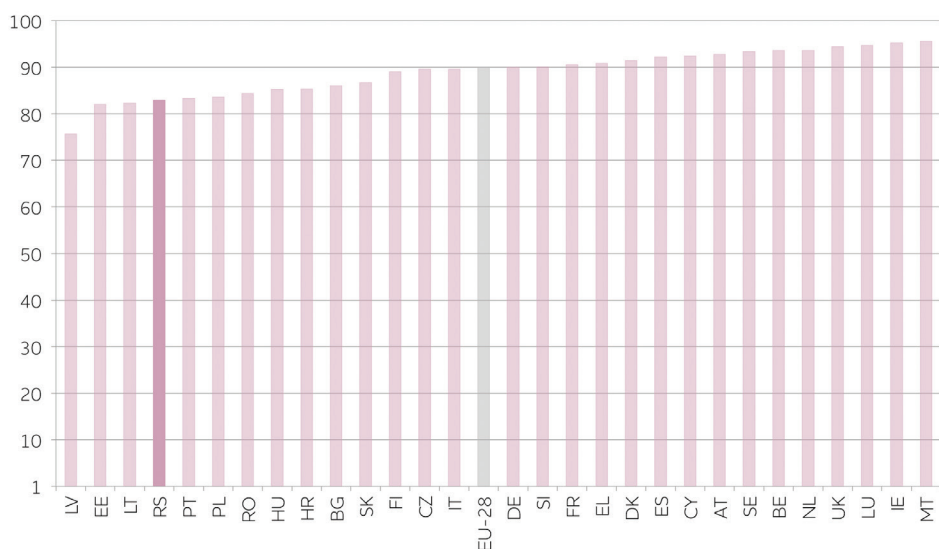
У домену здравља индекси родне равноправности бележе највише вредности и у Србији и у ЕУ-28 (Слика 4.7.1). Разлика између Србије и ЕУ-28 је умерена и мања је у под-домену здравственог статуса у поређењу са под-доменом приступа здравственој заштити. Овај умерени јаз између Србије и ЕУ-28 у домену здравља у поређењу са осталим доменима настаје делимично као последица наслеђа опште бесплатне здравствене заштите. Да би се добила комплетнија слика, веома је важно имати на уму резултате процене имплементације Стратегије здравствене заштите у Србији, који указују на неповољну ситуацију у систему здравствене заштите.

Слика 4.7.1: Индекса родне равноправности у домену и под-доменима здравља, поређење Републике Србије за 2014. и ЕУ-28 за 2012.

Иако разлике између индекса Србије и просека ЕУ-28 нису значајне у домену здравља, Србија се налази међу четири државе са најнижим резултатима; има боље резултате вредности индекса само у поређењу са бившим социјалистичким балтичким државама (Слика 4.7.2).

Слика 4.7.2: Индекс родне равноправности у домену здравља – поређење Републике Србије за 2014. ЕУ-28 за 2012.

Удео особа које своје здравље доживљавају као добро или веома добро је нижи међу женама него међу мушкарцима, али жене живе дуже и живе већи број здравих година од мушкараца. Не постоје значајни јазови међу половима у приступу здравственој заштити. Током 2014. године забележено је мало више неиспуњених потреба за медицинским прегледом него код мушкараца (0,7 процентних поена). Неиспуњене потребе за стоматолошким прегледом биле су благо присутније код жена него код мушкараца у обе године (родни јаз од 2,8 процената у 2012. години и 1,5 процената у 2014. години у корист мушкараца).

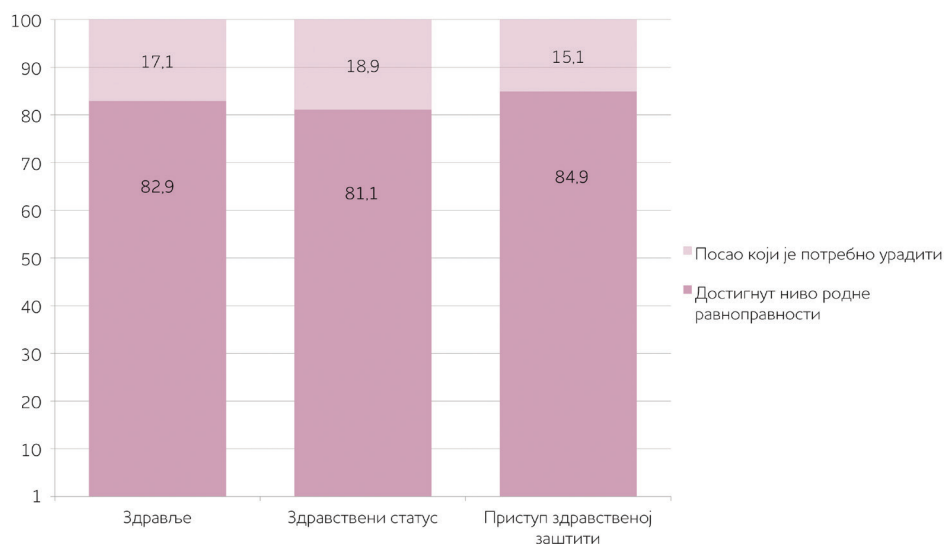
Табела 4.7.2: Показатељи у домену здравља, Република Србија, 2014.

Под-домен	Показатељ	Извор	Укупно	Жене	Мушкарци
Статус	Сопствена перцепција здравља, добро или веома добро (% становништво 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота	57,4	53,4	61,6
	Очекивани животни век у апсолутној вредности по рођењу (године)	Републички завод за статистику – Подаци из матичне службе	75,14	77,7	72,61
	Године здравог живота у апсолутној вредности по рођењу (године)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота	66,05	67,3	64,8

Приступ	Становништво са неиспуњеним потребама за лекарским прегледима (% становништво 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота	85,1	85,5	84,8
	Становништво са неиспуњеним потребама за стоматолошким прегледима (% становништво 16+)	Републички завод за статистику – Истраживање ЕУ о приходима и условима живота	83,9	84,6	83,1

У домену здравља има још простора за унапређење, и то у оба под-домена и за мушкарце и за жене (Слика 4.7.3). Јазови у очекиваном трајању живота су опште питање, али родни друштвени фактори и животни стил би требало да буду предмет рада како би се сузио јаз у очекиваном трајању живота. Родни јазови у здравственој заштити би требало да буду предмет сталне контроле јер је одређене тенденције могуће уочити из представљених података.

Слика 4.7.3: Преостали пут до родне равноправности у домену здравља у Републици Србији

Резиме

- Перцепција о сопственом здрављу је боља међу мушкарцима него женама.
- Жене живе дуже и имају већи број здравих година живота.
- Здравствена заштита је релативно приступачна и јазови међу половима су веома мали.

4.7.3 ГЛАВНЕ СТРАТЕШКЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Претходна стратегија и Национални акциони план за родну равноправност у Србији били су прилично амбициозни приликом постављања циљева и дефинисања мера за промоцију родне равноправности у области здравља и унапређења здравља жена. Међутим, примена ових активности имала је скроман утицај и ефекат (SeConS, UN Women, НАП Извештај о процени, 2015). Један од циљева био је очување и унапређење општег здравља жена. Специјална пажња усмерена је на здравље репродуктивног система и активности којима су покривене жене различитих узраста, као и различите рањиве групе жена, нарочито младе жене, Ромкиње и жене из руралних области. Активности које су повезане са унапређењем здравља репродуктивних органа жена, нарочито рано откривање неких полно специфичних малигних обољења (на пример, рак дојке, рак грлића материце) релативно су делотворно спроведене.

Нова Стратегија за родну равноправност 2016–2020. дефинише унапређење здравља жена и приступ здравственој заштити као један од посебних циљева унутар главног циља једнаких могућности. Мере које би требало да допринесу постигнућу овог циља укључују: ефективну имплементацију закона и правила који омогућавају обавезно здравствено осигурање и бесплатну здравствену заштиту за све жене и девојке, превенцију малигних и кардиоваскуларних обољења, повећање капацитета и компетенција здравствених радника ради ефикасније и квалитетније неге жена са инвалидитетом за рад без стереотипа; смањење случајева абортуса као начина контрацепције, унапређење приступа здравственој заштити женама и девојкама које живе са ХИВ-ом; промоцију спорта, рекреације и здравог начина живота. Специфичан низ мера је осмишљен ради унапређења приступа и квалитета здравствене заштите за жене које живе у руралним областима.

4.8 ДОМЕН УНАКРСНЕ НЕЈЕДНАКОСТИ

Домен унакрсних неједнакости још увек је у развоју. Како је већ поменуто у поглављу о концептуалном оквиру, овај домен се односи на укрштање полова и осталих карактеристика појединаца и група међу мушкарцима и женама које би могле да представљају основ за дискриминацију и различите врсте рањивости. Такве рањивости могу бити повезане са ризицима сиромаштва или искључивања из одређених сфера живота, али и са изложеношћу насиљу, директном или индиректном, интерперсоналном или структурном. Како је навео Нусбаум (2003), равноправност лежи у способности да будемо третирани достојанствено, као једнако вредни чланови заједнице.

Унакрсне неједнакости су препознате као битан аспект друштвене и, што је још битније, родне неједнакости на међународном нивоу. У Европској унији је принцип унакрсних неједнакости постављен у споразуме ЕУ и у кључне документе ЕУ којима се регулишу политике родне равноправности. Међутим, разматрање унакрсности у оквиру методолошког оквира, као што је Индекс родне равноправности, доводи до многих ограничења и препрека. Поред генеричког проблема свођења различитости на бинарне родне категорије мушкараца и жена, које су у стварности веома хетерогене, проблем постаје већи са покушајем додавања критеријума унакрсности. Може бити неколико основа рањивости, а број унакрсних категорија теоретски може бити једнак броју појединаца који су предмет испитивања. Стога је веома тешко донети одлуку о томе које критеријуме и групе изабрати и на које домене/димензије обратити посебну пажњу, јер је тешко изводљиво доставити податке за све групе и све домене и под-домене.

У складу са фокусом политике Европа 2020 о сиромаштву и друштвеном искључењу, Европски институт за родну равноправност је одлучио да изабере запослење као фокус за унакрсне неједнакости. Ова одлука је објашњена уз помоћ неколико корисних елемената на више нивоа: на макро нивоу учешће на тржишту рада се препознаје као основа економског и друштвеног развоја, док је на индивидуалном нивоу запослење пут ка укључењу у друштво (EIGE, 2013a:31). Овај фокус садржи неке од слабости политике ЕУ 2020 пошто у великој мери своди питање друштвеног укључења на активно укључење (запослење), занемарујући облике рањивости који се не могу решити укључењем на тржиште рада. Илустративне групе становништва су дефинисане у односу на старост, држављанство, инвалидитет, етничку припадност, религију, сексуалну оријентацију и друштвену класу.

Радна група за индекс родне равноправности у Србији још није донела одлуку да ли бира и представља индекс за одређене илустративне групе. Ову одлуку би у будућности требало донети тако да би нарочиту пажњу

требало поклонити критеријуму избора и доступности података. Без обзира на то, значај унакрсних неједнакости је препознат у оквиру политике. Национална стратегија за родну равноправност 2016–2020. бави се овим питањем кроз постављање циљева и низ мера које би нарочито требало да унапреде родну равноправност и позицију жена у руралним областима, као и специфичних циљева са низом других мера за унапређење позиције жена из вишеструко дискриминисаних и рањивих група. У групу жена које су под ризиком вишеструке дискриминације спадају: Ромкиње, жене старије од 60 година, младе жене, жене из руралних области, труднице и жене са малом децом, жене различите сексуалне оријентације, жене жртве породичног насиља, жене са инвалидитетом, самохране мајке, жене припаднице националних мањина, жене без запослења и радних вештина.

Услед недостатка података за све идентификоване групе жена тешко је поверовати да је могуће израчунати вредности индекса чак и за под-домен запослења, не помињући чињеницу да су њихове рањивости тако комплексне да се не могу свести на једну димензију. Стога би одлуку о начину на који се треба бавити питањем унакрсних неједнакости требало пажљиво размотрити након процеса консултација између кључних интересних група и појединаца (механизми родне равноправности, релевантна министарства, статистички институти и организације цивилног друштва које представљају или се баве одређеним групама).

4.9 ДОМЕН НАСИЉА

Како је описано у концептуалном поглављу, домен насиља се разликује од општег приступа Индекса родне равноправности у два аспекта: не усмерава се на јазове већ на нивое (пошто намера није да се смањи јаз већ да се елиминира насиље) и не усваја родни приступ, већ се фокусира на жене. Теоретска позадина таквог приступа укорењена је у гледишту Нусбаума (2003) који заступа тезу да насиље урушава људско достојанство жене ограничавајући јој слободу применом силе у партнерском и породичном односу (Нусбаум 2003м, цитат из EIGE, 2013а:31). Други концептуални корен води литератури о културном насиљу, по којој се могућност да будете поштовани и достојанствени сматра кључном (Робејнс (Robeyns) 2003, цитат из EIGE, 2013а:31), као и слобода да се живот живи без терета презира и непријатељства доминантне културе (Бакер и други, 2004, цитат из EIGE, 2013а:31).

Почевши од наведене теоријске позадине, Индекс родне равноправности се у домену насиља дефинише уз помоћ два под-домена: директног и

индиректног насиља. Док директно насиље укључује све облике „физичког, сексуалног и психолошког злостављања или патње коју трпи појединац, укључујући и претње, принуду или својевољно лишавање слободе, без обзира на то да ли се дешава у приватном или јавном животу”, индиректно насиље подразумева штетне ставове и стереотипе (EIGE, 2013a:32).

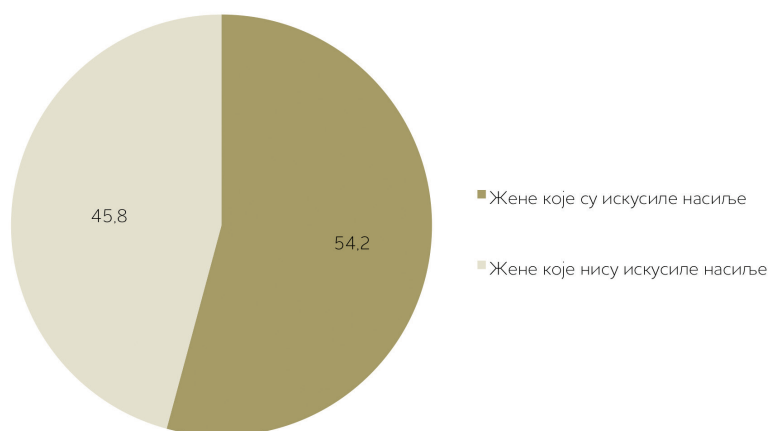
Године 2012. спроведено је истраживање на нивоу ЕУ о насиљу над женама (ФРА анкета) које је донело прве налазе и поређење међу државама чланицама на нивоу ЕУ. Истраживање је спроведено на узорку од 42.000 жена из 28 држава чланица.

Србија није учествовала у ФРА анкети (Анкета Агенције за основна права), па се не може приступити упоредним подацима из земаља чланица ЕУ јер нису доступни. У плану је да се Србија укључи у следећу ФРА анкету, након чега ће прорачун индекса домена насиља бити доступан након 2018. године.

У овом тренутку постоји проблем са праћењем насиља над женама у Србији услед недостатка стандардизоване методологије на националном нивоу са показатељима и анкетама на основу којих ће се прикупљати подаци. Постоје различите иницијативе, али ниједна од њих није у могућности да у потпуности обезбеди адекватно и редовно праћење вршења насиља над женама у приватној и јавној сфери.

У току претходних 15 година спроведено је неколико анкета о породичном насиљу над женама у Србији. Испитивање које је спроведено 2001. године (Виктимолошко друштво Србије) извршено је на узорку од 700 жена из седам општина/градова у Србији. Такође, током 2003. године спроведена је анкета на 1.456 жена из Београда (СЗО и Аутономни женски центар), у АП Војводини анкета је спроведена 2010. године (Виктимолошко друштво Србије); исте године је извршено и прво испитивање на репрезентативном узорку популације у централној Србији. Два испитивања из 2010. године применила су различите методологије тако да се подаци не могу поредити. Према резултатима испитивања у АП Војводини, свака друга жена је искусила неки облик психолошког насиља, док је свака трећа жена била жртва физичког насиља, а 27% жена је трпело претње некаквим обликом насиља. Према истом испитивању, 9% жена је искусило сексуално насиље, док је 18,6% жена било жртва узнемиравања (Николић и Ристановић, 2010:26).

Слика 4.9.1: Распрострањеност трајног породичног насиља над женама, централна Србија, 2010.

Извор: Бабовић, Гинић, Вуковић, 2010: 48.

Најчешћи облик насиља је психолошко, затим следе физичко и економско, а потом сексуално насиље (Табела 4.9.1). Важно је напоменути да би податке о распрострањености сексуалног насиља требало посматрати као распрострањеност најекстремнијих манифестација, јер су бележени само облици који су подразумевали насилни сексуални чин. Једна трећина жена је искусила одређену комбинацију различитих облика насиља, а 3,4% је искусило сва четири облика насиља током свог живота.

Табела 4.9.1: Распрострањеност различитих облика породичног насиља над женама у централној Србији

Облик насиља	Распрострањеност у последњих 12 месеци	Распрострањеност у току живота (од 15. године)
Економско	11,4	15,8
Физичко	10,1	21,6
Психолошко	31,8	48,7
Сексуално	1,2	3,8
Силовање у породици	0,2	1,4

Извор: Бабовић, Гинић, Вуковић, 2010: 49

Супруг/партнер је најзаступљенији починитељ пошто 50,6% економског, 58% психолошког и 71,7% физичког насиља извршавају супружници или партнери. Озбиљније случајеве физичког насиља над женама готово искључиво чине мушкарци (96%) и 80,8% супружници или партнери (Бабовић, Гинић, Вуковић, 2010).

Подаци о насиљу над женама ван домаћинства и породице имају ограничен значај – пошто тренутно није могуће идентификовати који случајеви насиља су засновани на роду услед недостатка информација о односу између жртве и починиоца и мотивације иза кривичног дела. По медијском извештавању о најозбиљнијим облицима насиља над женама – фемциду, током 2014. године било је 27 случајева родних убистава жена и девојака, док је у првих 11 месеци 2015. године било 32 случаја фемцида.¹¹

4.9.1 СТРАТЕШКЕ ИНИЦИЈАТИВЕ

Србија је 2012. године потписала, а годину дана касније ратификовала Конвенцију Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и породичног насиља (CAHVIO). Такозвана Истанбулска конвенција ступила је на снагу августа 2014. године. Извршена је Анализа правне усклађености у односу на примену CAHVIO (ad hoc комитет за превенцију и борбу против насиља) и Координационо тело за родну равноправност је оформило радну групу која се бави насиљем да би се повећала ефикасност имплементације Конвенције. Србија има свог представника у GREVIO комитету (радној групи стручњака за борбу против насиља над женама). У будућем периоду Комитет би требало да развије сопствену методологију за надгледање примене Конвенције у државама и да успостави систем извештавања.

Национална стратегија за спречавање и сузбијање насиља над женама у породици и у партнерским односима 2011–2015. дефинише главни оквир за сузбијање насиља над женама током претходног периода. У исто време UNDP почиње са применом програма „Интегрисани одговор на насиље над женама у Србији”, што је значајно допринело унапређењу институционалног и организационог оквира и повећању капацитета релевантних заинтересованих група, појединаца и професионалаца за сузбијање насиља над женама, као и подизању свести о проблему. Нацрт нове стратегије за спречавање и сузбијање родног насиља планиран је свеобухватном стратегијом за родну равноправност 2016–2020. Такође је у

¹¹ <http://www.6yka.com/novost/94441/femicid-u-srbiji-u-2015.godini-ubijene-32-zene>

наредном периоду планирано унапређење аналитичких капацитета Србије кроз учешће у ФРА анкети (Анкета Агенције за основна права).

У АП Војводини Програм за заштиту жена од породичног и партнерског насиља за период 2014–2020. је израђен и усвојен децембра 2014. године. Програм се наставља на претходно искуство у примени Стратегије за заштиту од насиља у домаћинству и других видова родно заснованог насиља у АП Војводини од 2008. до 2012. године, и у потпуности је у складу са Истанбулском конвенцијом. Дугорочни циљ програма јесте допринос успостављању политике нулте толеранције према насиљу над женама у породици и партнерским односима у АП Војводини и третирање ове врсте насиља као кршења људских права. Краткорочни циљеви су: повећана свест јавности у вези са нетолеранцијом према насиљу над женама; развијен систем општих и специјалних услуга за заштиту и подршку жртвама; унапређен систем чувања података и документације насиља над женама, систем надгледања, анализе и истраживања насиља над женама и институционални одговор на насиље над женама; већа финансијска средства у буџету и довољно људских ресурса за осигурање ефективне, ефикасне и свеобухватне примене и надгледања мера дефинисаних у Програму АП Војводине. Програм описује: опште законске и политичке мере, превентивне мере, заштиту и подршку жртава, надгледање и ефекте процене и препоруке институцијама на републичком нивоу. Програм такође садржи неколико анекса, где је најбитнији програм за економско оснаживање жена са искуством насиља у породици и партнерским односима и програм унапређења превенције насиља и заштите жена у маргинализованим групама од насиља у партнерским односима. Програм се примењује од 2015. године уз помоћ средстава из буџета АП Војводине и уз подршку Агенције УН за родну равноправност и оснаживање жена (UN Women).

Постоје иницијативе за унапређење надгледања насиља над женама у различитим аспектима. Мрежа Жене против насиља, редовно надгледа случајеве фемицида и објављује извештаје о фемициду у Србији.¹² У оквиру регионалног пројекта „Координиран рад – ка новим европским стандардима у заштити жена од родног насиља“ групе невладиних организација, укључујући Аутономни женски центар из Србије развили су предлог показатеља на надгледање примене одредаба Конвенције Савета Европе о спречавању и сузбијању насиља над женама и породичног насиља¹³ што може бити добар избор ресурса за развој националних стандардизованих показатеља. Посебан комплет показатеља је предложен у другој студији (Бранковић, 2013.) са циљем надгледања прописне анализе стања имплементације Истанбулске конвенције.

¹² http://www.zeneprotivnasilja.net/images/pdf/FEMICID-Saopstenje_z_a_2014_godinu.pdf

¹³ <http://www.potpisujem.org/eng/Indicators.pdf>

Битно је напоменути да методологију за праћење вршења насиља над женама не би требало сводити на индикаторе који показују ефективност система за спречавање или сузбијање насиља, нити на слику насиља која се добија само из званичних извора. Како је претходно напоменуто, испитивања показују само мали део породичног насиља које је регистровано од стране система, те је насиље и даље проблем који је сакривен од стране породица и заједнице. Према томе, испитивања о распрострањености су неопходна, као и учешће у ФРА анкети, која се заснива на стандардизованим показатељима распрострањености и учесталости; карактеристике насиља могу допринети реалној слици уколико се примене на репрезентативном узорку националне популације.

Резиме

- Слика о родном насиљу у Србији није систематизована, нити комплетна.
- Планира се примена ФРА анкете у Србији, што омогућава вредности Индекса родне равноправности у домењу насиља у следећем кругу.

5. ЗАКЉУЧЦИ

Индекс родне равноправности први пут израчунат за **Србију показује да су родне неравноправности истакнуте и указује на то да Србија заостаје за просеком ЕУ-28 у укупној родној равноправности**. Србија заостаје за просеком у ЕУ-28 за 12 процентних поена или 30 процената.

Најхитније деловање је неопходно у доменима рада, новца, знања и времена, што су области са ниским резултатима и великим јазом између полова. Домен моћи показује донекле боље резултате услед квота у скупштинама и веће заступљености жена у Народној банци. Међутим, додатно повећање политичке и економске моћи жена је и даље неопходно пошто су вредности Индекса далеко од циљева пуне равноправности. Најбољи учинак је примећен у домену здравља у поређењу са осталим доменима Индекса родне равноправности у Србији.

Критичне области су приказане најнижим резултатима Индекса (испод 30%), који су везани за под-домене поделе и квалитета рада (домен рада), приступа финансијским ресурсима (домен новца) и друштвеним активностима (домен времена). То су области које захтевају хитну интервенцију Владе Републике Србије у креирању политика и мера и у њиховом делотворном спровођењу.

Разлике међу регионима су присутне у свим доменима (осим знања и моћи за које подаци нису обрађивани на регионалном нивоу): Београд је регион са најбољим учинком, јужна и источна Србија региони са најнижим резултатом у доменима рада, новца и времена, а Војводина регион са најнижим резултатом у домену здравља.

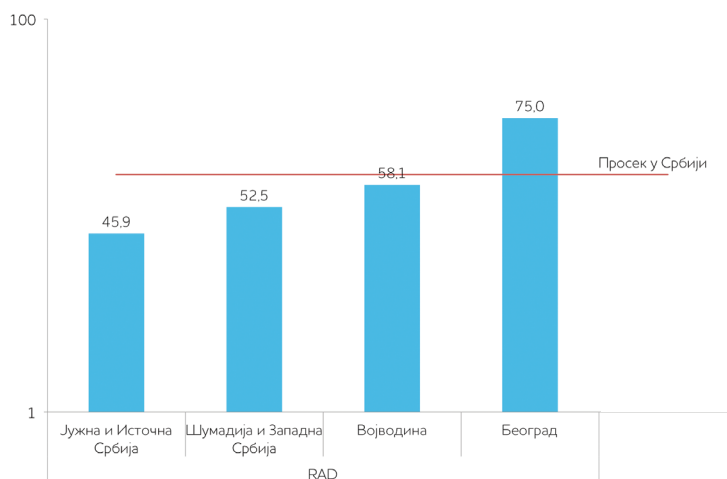
За домен унакрсних неједнакости и насиља Индекс би требало додатно развијати, имајући у виду озбиљне проблеме у вези са позицијом жена различитих рањивих група (Ромкиње, жене из руралних области, мигранткиње, жене припаднице националних мањина, жене са инвалидитетом, самохране мајке, сиромашне, незапослене жене и жене без радних вештина, жене мањинске сексуалне оријентације и остале). Доступни подаци о насиљу над женама су алармантни и контролу би нарочито требало унапредити у под-домену директног и индиректног насиља, као и у области породичног, партнерског и не-породичног/партнерског насиља.

Вредности Индекса које се могу поредити између Србије и ЕУ-28 показују највеће јазове у доменима рада и новца; у домену здравља јаз је мањи, а у домену моћи Србија показује чак и боље резултате у односу на ЕУ-28. Ово

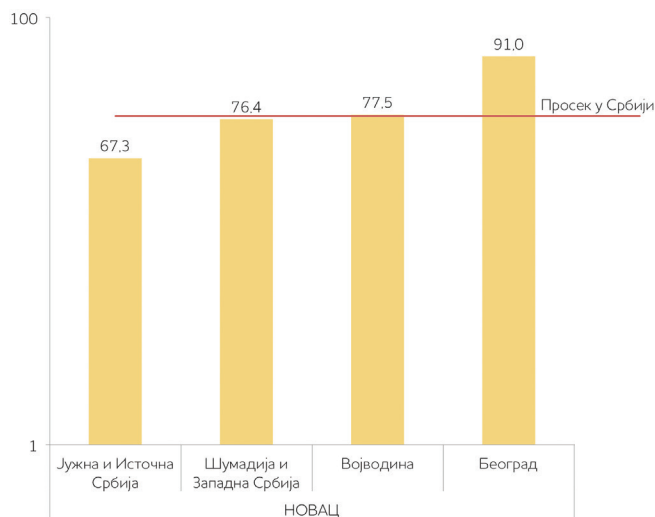
се може објаснити ефектом под-домена „економске моћи”, где је резултат под снажним утицајем високе заступљености жена у Народној банци Србије и у парламенту у односу на ЕУ-28. Компаративне вредности за Србију и појединачне државе чланице ЕУ показују да се Србија у већини случајева налази у групи држава са ниским резултатом, осим у домену моћи. Чак и у домену здравља, где је јаз између Србије и ЕУ-28 најмањи, Србија се налази међу четири државе са најнижим резултатом. Чињеницу да вредности Индекса за Србију у већини домена јесу сличне осталим државама у региону или државама са бившим социјалистичким уређењима треба искористити као мотор за нужне интервенције у креирању јавних политика и мера како би се унапредио положај жена у Србији и достигла пуна родна равноправност. **Србија би требало да креира амбициозну политику родне равноправности која би поставила високе, али оствариве циљеве, угледајући се на родно најравноправније државе Европе и учећи из њихових искустава.**

6. АНЕКС 1: ИНДЕКС РОДНЕ РАВНОПРАВНОСТИ – РЕГИОНИ У СРБИЈИ ¹⁴

Слика 6.1: Индекс у домену рада, Република Србија – региони, 2014.

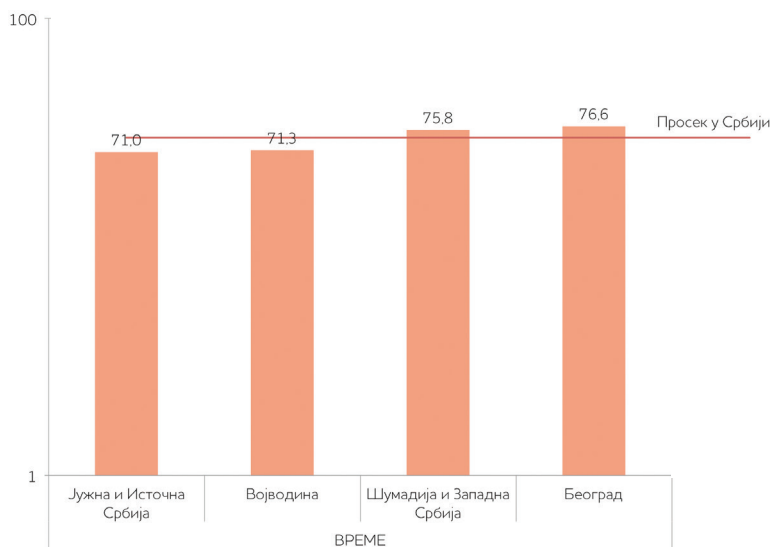

Слика 6.2: Индекс у домену новца, Република Србија – региони, 2014.

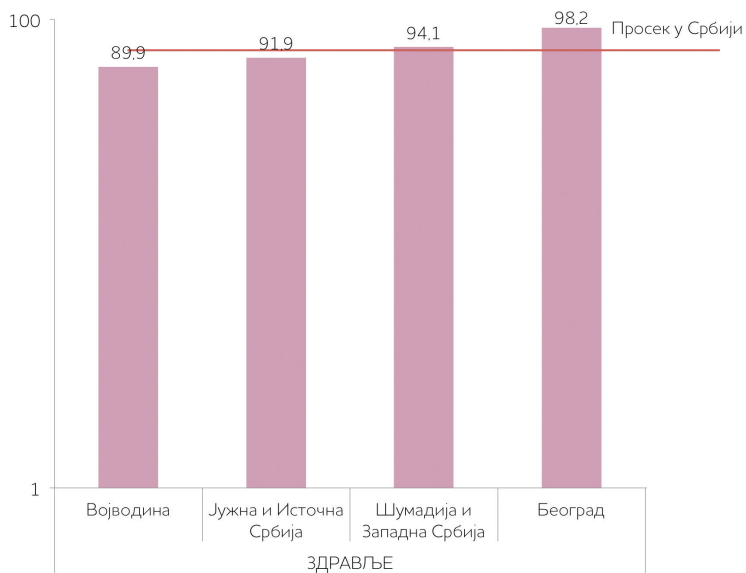

¹⁴ Републички завод за статистику од 1999. године не располаже одређеним подацима за Аутономну покрајину Косово и Метохија.

Слика 6.3: Индекс у домену домену времена, Република Србија – региони, 2011.

Слика 6.4: Индекс у домену здравља, Република Србија – региони 2014.

7. РЕФЕРЕНЦЕ

- Авлијаш, С., Ивановић, Н., Владисављевић, М., Вујић, С. (2013). *Gender Pay Gap in the Western Balkan Countries: Evidence from Serbia, Montenegro and Macedonia, FREN*, Belgrade. (Родне разлике у платама у државама западног Балкана: докази из Србије, Црне Горе и Македоније, ФРЕН, Београд).
- Бабовић, М. (2010). Родне економске неједнакости у компаративној перспективи: Србија и ЕУ, ISIFF, SeConS, Београд. (*Gender Economic Inequalities in Comparative Perspective: Serbia and EU*).
- Бабовић, М. (2009). Радне стратегије и односи у домаћинству: Србија 2003–2007, у: Томановић, С., Милић, А. Породице у Србији данас у компаративној перспективи, ISIFF, Београд. (*Working strategies and intra-household relations: Serbia 2003–2007' in Contemporary Families in Serbia in the Comparative Perspective*).
- Бабовић, М., Вуковић, О. (2008). Жене на селу као помажући чланови пољопривредног домаћинства: положај, улоге и социјална права, УНДП, Београд. (*Rural Women in the Status of Family Helpers: Position, Roles and Welfare Rights*).
- Бабовић, М. (2007). Position of Woman on the Labour Market in Serbia, UNDP, Belgrade.
- Бабовић, М., Гинић, К., Вуковић, О. (2010). Мапирање породичног насиља према женама у централној Србији, СЗРН, Управа за родну равноправност, Београд. (*Mapping of Domestic Violence against Women in Central Serbia*).
- Благојевић, М. (1995). Свакодневица из женске перспективе: саможртвовање и бег у приватност, у: Болчић С. (ур.), Друштвене промене и свакодневица: Србија почетком 90-их, ISIFF, Београд.
- Благојевић, М. (2002). Жене и мушкарци у Србији 1990–2000, Уродњавање цене хаоса, у: Србија крајем миленијума, разарање друштва, промене и свакодневни живот, ISIFF, Београд.
- Благојевић Нјусон, М. (2013). Родни барометар у Србији: Развој и свакодневни живот, UN Women, Београд.

Бранковић, Б. (2013). *Вести из будућности: Истанбулска конвенција и одговорност државе за борбу против насиља над женама. Функционисање општих сервиса – операционализација дужне прилежности*. УНДП, Београд.

European Institute for Gender Equality (2015a) *Gender Equality Index 2015. Measuring gender equality in the European Union 2005-2012*. Publication Office of the European Union. Available at <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-2015-measuring-gender-equality-european-union-2005-2012-report>

European Institute for Gender Equality (2015b) *Gender Equality Index 2015. Measuring gender equality in the European Union 2005-2012. Country Profiles*. Publication Office of the European Union. Available at <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-2015-measuring-gender-equality-european-union-2005-2012-country-profiles>

European Institute for Gender Equality (2013a) *Gender Equality Index Report*. Available at <http://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/Gender-Equality-Index-Report.pdf>

European Institute for Gender Equality (2013b) *Gender Equality Index. Main Findings*. Available at <http://eige.europa.eu/rdc/eige-publications/gender-equality-index-main-findings>

Government of the Republic of Serbia (2014) *Други национални извештај о социјалном укључивању и смањењу сиромаштва у Републици Србији, Београд (Second National Report on Social Inclusion and Poverty Reduction in the Republic of Serbia)*

Игњатовић, Т. et al. (2014). *Indicators for monitoring implementation of provisions of Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, available at <http://www.potpisujem.org/eng/Indicators.pdf>

Крстић Г., Арандаренко, М., Нојковић, А., Владисављевић М., Петровић, М. (2010). *Положај рањивих група на тржишту рада Србије*, ФРЕН, Београд.

Николић-Ристановић, В. (ур.) (2010). *Насиље у породици у Војводини*, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова, Нови Сад. (Domestic Violence in Vojvodina).

Statistical Office of Serbia (2014) *Women and Men in Serbia 2014*, Belgrade.

UN Women, SIPRU and Coordination Body for Gender Equality (2015) *Evaluation of the National Action Plan for the Implementation of the National Strategy for Improving the Position of Women and Promoting Gender Equality in the Republic of Serbia*. UN Women, Belgrade.

